Πρώτη Πανελλαδική Έρευνα για το Σχολικό Κλίμα

ΕΡΕΥΝΑ ΓΙΑ ΤΟ ΣΧΟΛΙΚΟ ΚΛΙΜΑ

Έκθεση Αποτελεσμάτων

Οι εμπειρίες της ΛΟΑΤΚ μαθητικής κοινότητας στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση

COLOUR YOUTH
ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ LGBTQ ΝΕΩΝ ΑΘΗΝΑΣ

Πρώτη Πανελλαδική Έρευνα για το Σχολικό Κλίμα

Έκθεση Αποτελεσμάτων

Οι εμπειρίες της ΛΟΑΤΚ μαθητικής κοινότητας στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση

Συγγραφή - Επιμέλεια κειμένου

Χρυσούλα Ηλιοπούλου
Νικόλαος Νικολακάκης
Φωτεινή Διακουμάκου
Κωνσταντίνος Γραμμενίδης

Colour Youth- Κοινότητα LGBTQ Νέων Αθήνας
Αθήνα, 2018

Σωματείο Colour Youth – Κοινότητα LGBTQ Νέων Αθήνας

Διεύθυνση: Σαχτούρη 3, Τ.Κ. 10553, Αθήνα
T (+30) 694 55 83 395
E-mail: info@colouryouth.gr
Web: www.colouryouth.gr

Υπεύθυνος έκδοσης: Σωματείο Colour Youth – Κοινότητα LGBTQ Νέων Αθήνας

Έκδοση: Αθήνα, Μάιος 2018

ISBN: 978-618-82034-6-4

Συγγραφή - Επιμέλεια: Χρυσούλα Ηλιοπούλου, Νικόλαος Νικολακάκης, Φωτεινή Διακουμάκου, Κωνσταντίνος Γραμμενίδης

Λογότυπο: Μαρία Δέλλιου
Γραφιστική επιμέλεια: Μαρία Δέλλιου, Κωνσταντίνος Γραμμενίδης
Εξώφυλλο: Αναστασία Μιχαήλ

Για βιβλιογραφική αναφορά της παρούσας έκδοσης, προτείνεται η παρακάτω παραπομπή:

Ηλιοπούλου, Χ., Νικολακάκης, Ν., Διακουμάκου, Φ., Γραμμενίδης, Κ. (2018). *Πρώτη πανελλαδική έρευνα για το σχολικό κλίμα - Έκθεση αποτελεσμάτων: Οι εμπειρίες της ΛΟΑΤΚ μαθητικής κοινότητας στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση*. Αθήνα: Colour Youth.

Οι απόψεις που εκφράζονται στην παρούσα έκδοση είναι των συγγραφέων και δεν απηχούν οπωσδήποτε τις απόψεις του Σωματείου ColourYouth- Κοινότητα LGBTQ Νέων Αθήνας.

Τα αποσπάσματα που περιλαμβάνονται στο κείμενο προέρχονται από τις απαντήσεις των συμμετεχόντων σε ανοιχτές ερωτήσεις στην έρευνα.

Περιεχόμενα

Ευχαριστίες	**iv**
1. Λίγα λόγια για την Colour Youth	**1**
2. Σχετικά με την έρευνα	**3**
α. Αναγκαιότητα υλοποίησης	**4**
β. Στόχος και σκοποί της έρευνας	**5**
γ. Τι εξετάστηκε	**5**
3. Μεθοδολογία	**6**
α. Ερευνητική μέθοδος και δειγματοληψία	**7**
β. Χαρακτηριστικά δείγματος	**9**
4. Κυριότερα Ευρήματα	**13**
5. Αποτελέσματα έρευνας	**15**
α. Σχόλια στο σχολικό περιβάλλον	**16**
Ομοφοβικά σχόλια	**16**
Σχόλια που αφορούν την έκφραση του φύλου	**21**
Τρανσφοβικά σχόλια	**23**
Σεξιστικά σχόλια	**25**
β. Ασφάλεια και παρενόχληση	**26**
γ. Αναφορά περιστατικών	**27**
δ. Πρόγραμμα σπουδών και σχολικά εγχειρίδια	**30**
ε. Σχολικές επιδόσεις	**32**
στ. Συμμετοχή στη Σχολική Κοινότητα	**34**
6. Προτάσεις	**37**
7. Περιορισμοί	**44**
8. Παράρτημα	**46**
Ορολογίες	**47**
Πίνακας σχημάτων	**51**
Επιστημονική ομάδα	**52**

Ευχαριστίες

Η Αμερικανική οργάνωση GLSEN μας χορήγησε την άδεια χρήσης του ερωτηματολογίου της και παρείχε στην Ερευνητική μας Ομάδα πολύτιμη τεχνογνωσία σε όλες τις φάσεις της προετοιμασίας και υλοποίησης της ΕΣΚ. Συγκεκριμένα, η Noreen Giga (PhD), εκπρόσωπος του τμήματος έρευνας της GLSEN, συνέβαλλε καταλυτικά στην ολοκλήρωση της προετοιμασίας του ερωτηματολογίου και τη δημιουργία της προωθητικής καμπάνιας της ΕΣΚ με την επίσκεψή της στα γραφεία μας. Η συμβουλευτική της, η καθοδήγηση, αλλά κυρίως η ενθάρρυνση και ο ενθουσιασμός της για το έργο υπήρξαν σημαντικά κίνητρα για την επιστημονική μας ομάδα καθ' όλη τη διάρκεια του εγχειρήματος. Την επίσκεψη και διαμονή της Dr. Giga στη χώρα μας υποστήριξε και χρηματοδότησε η Αμερικάνικη Πρεσβεία. Ευχαριστούμε θερμά το Mike Snyder, Πολιτιστικό Ακόλουθο (Cultural Attaché) της Πρεσβείας καθώς επίσης και την Ευγενία Διατσίγκου για την εμπιστοσύνη και τη στήριξή τους.

Ευχαριστούμε θερμά τον Δρ. Παναγιώτη Κορδούτη, Πρόεδρο του τμήματος Ψυχολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου και Καθηγητή της Κοινωνικής Ψυχολογίας των Διαπροσωπικών Σχέσεων για τη συνδρομή του στη διαδικασία μετάφρασης και επιμέλειας του ερωτηματολογίου της έρευνας, το χρόνο και την καθοδήγησή του.

Η Νάνσυ Παπαθανασίου (PhD), διδάσκουσα του Τμήματος Ψυχολογίας του Εθνικού Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών (ΕΚΠΑ) και Κλινική Ψυχολόγος, μας παρείχε την απαραίτητη τεχνογνωσία και συμβουλευτική για τη στατιστική επεξεργασία, την επιμέλεια, και την ερμηνεία των αποτελεσμάτων της ΕΣΚ. Η εμπειρία και η πολύχρονη επιστημονική της ενασχόληση με θέματα φύλου και σεξουαλικότητας γενικότερα αλλά και τις LGBTQI+ ταυτότητες ειδικότερα, ενίσχυσε καθοριστικά την Επιστημονική Ομάδα της Έρευνας.

Ευχαριστούμε θερμά τον Πέτρο Σαπουντζάκη, συντονιστή της ομάδας Πολύχρωμο Σχολείο για την απλόχερη παροχή της εμπειρίας του με τη σχολική κοινότητα και τη συμβολή του στη διαδικασία προσαρμογής του ερωτηματολογίου στα ελληνικά δεδομένα.

Ο Νικόλαος Μαλανδράκης, μέλος και πρώην Υπεύθυνος Επικοινωνίας της Colour Youth επιμελήθηκε την παρουσία της ΕΣΚ στα Κοινωνικά Δίκτυα, ενώ έπαιξε καταλυτικό ρόλο στην υλοποίηση της προωθητικής καμπάνιας της ΕΣΚ.

Ευχαριστούμε επίσης τον Γιώργο Χαρώνη, εμπνευστή της Έρευνας και τον Κίμωνα Παναγιωτόπουλο, μέλος της Colour Youth, για την πίστη και την επιμονή του να αναλάβουμε την υλοποίησή του έργου, καθώς και το Θανάση Θεοφιλόπουλο και τα μέλη της Colour Youth που μελέτησαν το κείμενο, έκαναν προτάσεις και παρατηρήσεις και πρότειναν διορθώσεις καθ'όλη τη διάρκεια του εγχειρήματος.

Τέλος, ευχαριστούμε όλους τους μαθητές και όλες τις μαθήτριες που αφιέρωσαν το χρόνο τους στη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου και μας εμπιστεύτηκαν τις εμπειρίες τους. Χωρίς όλα αυτά τα παιδιά η ΕΣΚ θα ήταν μια ακόμα καλή ιδέα.

1

Λίγα λόγια για την **Colour Youth**

Η Colour Youth- Κοινότητα LGBTQ Νέων Αθήνας είναι μια εθελοντική οργάνωση νέων που ιδρύθηκε το 2011 και έλαβε το 2012 τη νομική μορφή του Σωματείου.

Πλέον, αριθμεί πάνω από 80 μέλη, απασχολεί 2 υπαλλήλους και παρέχει, ενδεικτικά, τις παρακάτω υπηρεσίες:

- Εβδομαδιαίες ανοιχτές συναντήσεις ενημέρωσης, ευαισθητοποίησης και εκπαίδευσης γύρω από θέματα της Lesbian, Gay, Bisexual, Trans, Queer, Intersex κλπ. (LGBTQI+) κοινότητας[1]
- Καταγραφές περιστατικών βίας και διακρίσεων με βάση τον σεξουαλικό προσανατολισμό ή/και την ταυτότητα/έκφραση φύλου
- Νομική και Ψυχοκοινωνική υποστήριξη θυμάτων ομοφοβικής/ τρανσφοβικής/ αμφιφοβικής βίας και διακρίσεων
- Ατομικές συνεδρίες με ψυχολόγο
- Ομάδες ενδυνάμωσης σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου με εποπτεία ψυχολόγων
- Βιωματική Ομάδα Υποστήριξης LBTQI+ Γυναικών
- Υποστήριξη LGBTQI+ αιτούντων ασύλου

Κάποιοι από τους βασικούς στόχους της Colour Youth είναι:

α) Η δημιουργία κατάλληλων συνθηκών για την αλληλεπίδραση και αλληλοϋποστήριξη μεταξύ της ομοφυλόφιλης (gay), λεσβιακής (lesbian), αμφιφυλόφιλης (bisexual), τρανς (transgender), ίντερσεξ (intersex) και κουήρ (queer) νεολαίας και των υποστηρικτών της, με σκοπό την προσωπική ανάπτυξη και κοινωνικοποίηση των μελών της, καθώς και την αποδοχή του σεξουαλικού τους προσανατολισμού, της ταυτότητας και έκφρασης φύλου τους και των χαρακτηριστικών φύλου τους.

β) Η ενημέρωση και ευαισθητοποίηση της κοινωνίας για θέματα που αφορούν την LGBTQI+ νεολαία (ισότητα, καταπολέμηση διακρίσεων, ψυχική και σεξουαλική υγεία, κλπ.).

γ) Η καταπολέμηση των διακρίσεων με βάση με τον σεξουαλικό προσανατολισμό,την ταυτότητα και έκφραση φύλου και τα χαρακτηριστικά φύλου στην εκπαίδευση, στο χώρο εργασίας, στην οικογένεια και γενικότερα στην κοινωνία.

δ) Η ανάδειξη και καταπολέμηση της θεσμικής ομοφοβίας και τρανσφοβίας και προσπάθεια για βελτίωση του νομοθετικού πλαισίου.

ε) Η στήριξη και αλληλοβοήθεια των νέων που αντιμετωπίζουν βία και διακρίσεις και είναι ή υπήρξαν οι ίδιες/ίδιοι θύματα ομοφοβικών, τρανσφοβικών, και σεξιστικών επιθέσεων ή συμπεριφορών.

Η Colour Youth οραματίζεται έναν κόσμο στον οποίο η ομοφοβία, η αμφιφοβία και η τρανσφοβία θα έχουν εξαλειφθεί. Μια κοινωνία στην οποία δεν υπάρχουν διακρίσεις με βάση την σεξουαλικότητα, την ταυτότητα και έκφραση φύλου.

Αποστολή μας είναι να αναδείξουμε τα ζητήματα που απασχολούν έντονα την LGBTQI+ νεολαία της Αθήνας και να τοποθετήσουμε με θάρρος τα πρόσωπα μας στον κοινωνικό και πολιτικό καμβά που μας περιβάλλει.

[1] Για την επεξήγηση των όρων βλ. Παράρτημα

2

Σχετικά με την **έρευνα**

Σχετικά με την έρευνα

Λόγω της μη συμπερίληψης Ίντερσεξ θεμάτων στο ερωτηματολόγιο της Έρευνας και της μετάφρασης του ερωτηματολογίου στα ελληνικά, ο όρος που χρησιμοποιήθηκε στην έρευνα ήταν το ΛΟΑΤΚ (Λεσβίες, Ομοφυλόφιλοι/ες/α, Αμφιφυλόφιλοι/ες/α, Τρανς, Κουήρ) αντί του αγγλικού αντίστοιχου LGBTQI+ που χρησιμοποιεί η οργάνωση.

α. Αναγκαιότητα υλοποίησης

Η αναγκαιότητα υλοποίησης της παρούσας έρευνας τεκμηριώνεται από τα εξής:

Αρχικά, ως σωματείο νέων, η Colour Youth έχει συχνά έρθει αντιμέτωπη με περιστατικά ομοφοβικής, αμφιφοβικής και τρανσφοβικής βίας, διακρίσεων ή εκφοβισμού στο σχολικό περιβάλλον, είτε μέσα από τις καταγραφές του προγράμματος **Πες το σ'εμάς** είτε μέσω της επικοινωνίας θυμάτων ή/και αυτόπτων μαρτύρων με τα κοινωνικά δίκτυα του σωματείου, είτε μέσω των προσωπικών μαρτυριών που μας μετέφεραν τα ίδια τα μέλη μας. Παρά τις ενδείξεις, ωστόσο, απουσίαζαν έως τώρα επίσημα δεδομένα που να προσεγγίζουν το συγκεκριμένο ζήτημα. Πολλώ δε μάλλον, απουσίαζαν στοιχεία που να προέρχονται από την ίδια την μαθητική κοινότητα και να αναδεικνύουν τον τρόπο που τα ίδια τα παιδιά αντιλαμβάνονται την ποιότητα του σχολικού περιβάλλοντος ως προς τη συμπεριληπτικότητα, το σεβασμό, την αποδοχή της διαφορετικότητας και την ασφάλεια.

Επιπλέον, αξιοσημείωτο σχετικά με το εκπαιδευτικό σύστημα της χώρας μας είναι ότι δεν περιλαμβάνει επίσημα στο πρόγραμμα σπουδών μαθήματα σεξουαλικής αγωγής σε οποιαδήποτε βαθμίδα. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα από τη μία να μην αντικρούεται η αναπαραγωγή στερεοτυπικών αντιλήψεων και συμπεριφορών απέναντι στα LGBTQI+ ζητήματα, και από την άλλη οι ταυτότητες των LGBTQI+ παιδιών και εφήβων να παραμένουν κρυμμένες και να αγνοούνται σε ένα περιβάλλον που τα παιδιά περνούν μεγάλο μέρος της καθημερινότητάς τους.

Ένα τελευταίο σημείο σχετικά με το εκπαιδευτικό μας σύστημα είναι η απουσία ψυχολόγων ή άλλων υποστηρικτικών δομών στα περισσότερα δημόσια σχολεία. Αυτή η έλλειψη οδηγεί τα παιδιά να αδυνατούν να διαχειριστούν ομαλά το σχολικό περιβάλλον σε καθημερινή βάση, γεγονός που μπορεί να καταστήσει τη σχολική τους ζωή δυσβάστακτη. Το ρόλο του ψυχολόγου καλούνται ορισμένες φορές να διαδραματίσουν οι καθηγητές ή τα ίδια τα παιδιά για τους εαυτούς τους και τους φίλους τους, χωρίς πάντα θετικά αποτελέσματα.

β. Στόχος και σκοποί της έρευνας

Σε αυτή τη βάση, το σωματείο μας πραγματοποίησε την Έρευνα για το Σχολικό Κλίμα με στόχο τη συλλογή δεδομένων σχετικά με τα ζητήματα φύλου και σεξουαλικότητας στα ελληνικά σχολεία, εστιάζοντας συγκεκριμένα στο πώς βιώνει το σχολικό κλίμα η ΛΟΑΤΚ μαθητική κοινότητα στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση.

Η Έρευνα για το Σχολικό Κλίμα έχει τους εξής σκοπούς:

- Να δώσει σε ΛΟΑΤΚ μαθητές και μαθήτριες την πλατφόρμα να εκφράσουν τον τρόπο με τον οποίο βιώνουν την καθημερινότητά τους στο σχολικό περιβάλλον και το πόσο ασφαλείς νιώθουν μέσα σε αυτό.
- Να βελτιώσει την ορατότητα των ΛΟΑΤΚ μαθητών και μαθητριών που φοιτούν στα ελληνικά σχολεία.
- Να συλλέξει δεδομένα για τις εμπειρίες της ΛΟΑΤΚ μαθητικής κοινότητας και να προσδιορίσει κατευθυντήριες γραμμές για αλλαγές στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση.
- Να παρέχει στοιχεία σε εκπαιδευτικούς και λοιπούς επαγγελματίες του σχολικού συστήματος ώστε να ενθαρρυνθεί η ευαισθητοποίηση και επιμόρφωσή τους σε θέματα σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου.
- Να δώσει το έναυσμα για να μελετηθεί εκτενέστερα και σε βάθος το σχολικό περιβάλλον για όλα τα άτομα που φοιτούν σε αυτό, με εστίαση όσα ανήκουν σε μειονοτικές ομάδες.

γ. Τι εξετάστηκε

Οι μαθητές και οι μαθήτριες κλήθηκαν να απαντήσουν σε ερωτήσεις για θέματα της καθημερινότητάς τους στο σχολείο. Αυτές περιλάμβαναν:

- Τη χρήση αρνητικών και προσβλητικών σχολίων από τον περίγυρο (ομοφοβικά, σχετικά με την έκφραση του φύλου, τρανσφοβικά, σεξιστικά ή άλλα αρνητικά σχόλια)
- Την ασφάλεια και την παρενόχληση
- Την αναφορά περιστατικών βίας ή παρενόχλησης
- Τις σχολικές επιδόσεις και τα μελλοντικά σχέδια
- Τη συναισθηματική ασφάλεια στο σχολικό πλαίσιο
- Τη συμμετοχή στη σχολική κοινότητα

3

Μεθοδολογία

Μεθοδολογία

α. Ερευνητική μέθοδος και δειγματοληψία

Η Έρευνα για το Σχολικό Κλίμα διενεργήθηκε πανελλαδικά μέσω ερωτηματολογίου το οποίο ήταν διαθέσιμο σε ηλεκτρονική μορφή στην ιστοσελίδα της Colour Youth και συμπληρώθηκε διαδικτυακά από τον Μάρτιο έως τον Ιούλιο του 2017. Η ηλεκτρονική συλλογή των δεδομένων επιλέχθηκε με σκοπό το ερωτηματολόγιο να είναι προσβάσιμο σε ΛΟΑΤΚ άτομα εκτός των ορίων του Νομού Αττικής στον οποίο δραστηριοποιείται η οργάνωση. Το ερωτηματολόγιο περιελάμβανε κυρίως κλειστού τύπου ερωτήσεις· ωστόσο, σε κάποια σημεία τις κλειστές ερωτήσεις ακολουθούσε μια ανοιχτή ερώτηση που επέτρεπε στους συμμετέχοντες και τις συμμετέχουσες να μοιραστούν ό,τι θεωρούσαν σημαντικό. Ο ερευνητικός σχεδιασμός της Έρευνας ήταν ποσοτικός και οι απαντήσεις στις ανοιχτές ερωτήσεις δεν κωδικοποιήθηκαν. Ωστόσο, αποσπάσματά τους περιλαμβάνονται σε διάφορα σημεία της παρούσας έκδοσης λόγω της ποιότητας και της σημασίας που έχουν για την κατανόηση του σχολικού κλίματος σε βάθος.

Στην Έρευνα συμμετείχαν μαθητές και μαθήτριες από 13 έως 20 ετών που είτε φοιτούσαν σε δημόσια ή ιδιωτικά γυμνάσια και λύκεια της Ελληνικής επικράτειας κατά την περίοδο της συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου, είτε είχαν αποφοιτήσει 1-2 χρόνια πριν τη συμπλήρωση και αυτοπροσδιορίζονται ως ΛΟΑΤΚ. Η ανάλυση των δεδομένων που συλλέχθηκαν έγινε με τη χρήση του στατιστικού πακέτου SPSS.

Η προώθηση της έρευνας έγινε κυρίως από τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Βασική πλατφόρμα προώθησης ήταν το Facebook, αλλά χρησιμοποιήθηκαν και οι λογαριασμοί της οργάνωσης στο Twitter και το Tumblr. Σημαντικό ρόλο στην προσέγγιση της ομάδας στόχου έπαιξε η προώθηση της Έρευνας από ελληνόφωνους και ελληνόφωνες YouTubers που έχουν δηλώσει ή δηλώνουν ανοιχτά την υποστήριξή τους σε ΛΟΑΤΚ θέματα (όπως η Mikri Ollandeza, η Seniora Elis, ο DukeOGlue και άλλοι). Επιπλέον, χρησιμοποιήθηκαν αφίσες τις οποίες κόλλησαν άτομα κοντινά της οργάνωσης σε πίνακες ανακοινώσεων των σχολείων τους κατόπιν άδειας των διευθυντών τους. Φυλλάδια με τα στοιχεία της έρευνας και το σύνδεσμο συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου μοιράστηκαν στις Παρελάσεις Υπερηφάνειας (Pride Parades) της Αθήνας, της Θεσσαλονίκης, της Πάτρας και της Κρήτης κατά τους μήνες Ιούνιο και Ιούλιο 2017.

Οι απαντήσεις των μαθητών και μαθητριών ήταν

ανώνυμες και εμπιστευτικές ενώ η συμμετοχή τους ήταν εθελοντική. Πριν την έναρξη του ερωτηματολογίου ενημερώθηκαν για τους σκοπούς και το περιεχόμενο της έρευνας, για την προοπτική δημοσίευσης των αποτελεσμάτων, όπως επίσης και για την πιθανότητα να νιώσουν δυσφορία ως αποτέλεσμα του περιεχομένου των ερωτήσεων. Έπειτα, προχωρούσαν στη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου μόνο αν συναινούσαν στην αποδοχή των παραπάνω. Αν επέλεγαν ότι δε συναινούν, το ηλεκτρονικό ερωτηματολόγιο τους μετέφερε κατ'ευθείαν σε μια σελίδα που τους ευχαριστούσε για το ενδιαφέρον και τους παρέπεμπε στην ιστοσελίδα της Colour Youth. Τα άτομα δεν ήταν υποχρεωμένα να απαντήσουν σε όλες τις ερωτήσεις και είχαν τη δυνατότητα να σταματήσουν το ερωτηματολόγιο ανά πάσα στιγμή. Ως εκ τούτου, η στατιστική επεξεργασία έγινε ανά ερώτηση με βάση τον αριθμό των απαντήσεων στην κάθε ερώτηση και όχι επί του συνολικού δείγματος. Ο αριθμός των απαντήσεων (N) που επεξεργάστηκαν αναφέρεται σε κάθε ερώτηση στην παρούσα έκδοση. Κατά την έξοδο από το ερωτηματολόγιο υπήρχε διαθέσιμη μια εκτενής λίστα με υπηρεσίες ψυχικής υγείας και γραμμές υποστήριξης για παιδιά και εφήβους.

Το ερωτηματολόγιο της έρευνας προέκυψε μετά από μετάφραση και προσαρμογή του αντίστοιχου εργαλείου της Αμερικανικής μη κυβερνητικής οργάνωσης Gay, Lesbian and Straight Educational Network (GLSEN) στα ελληνικά δεδομένα. Ερωτήσεις που αφορούσαν σε δομές, υπηρεσίες και πολιτικές του Αμερικανικού εκπαιδευτικού συστήματος όπως επίσης και σε φυλετικές ομάδες όπως οι Αφροαμερικάνοι, Λατινοαμερικάνοι και άτομα Ασιατικής καταγωγής της αμερικανικής κοινωνίας αφαιρέθηκαν εντελώς από το ελληνικό ερωτηματολόγιο ως μη αντιπροσωπευτικά της ελληνικής κοινωνίας.

Για την προσαρμογή του ερωτηματολογίου, η Colour Youth συνεργάστηκε με την επιστημονική ομάδα του Δρ. Παναγιώτη Κορδούτη, καθηγητή Ψυχολογίας στο Πάντειο Πανεπιστήμιο και τη Dr. Noreen Giga, ερευνητική συνεργάτη της GLSEN. Η επικοινωνία της Colour Youth και της GLSEN για την διεξαγωγή της έρευνας είχε αρχίσει ήδη από το 2015 με την επίσκεψη και την πρακτική άσκηση του μέλους μας Κίμωνα Παναγιωτόπουλου στα γραφεία της οργάνωσης στη Νέα Υόρκη. Η προσαρμογή του εργαλείου υποστηρίχτηκε και από το Πολύχρωμο Σχολείο με εκτενείς συναντήσεις με τον υπεύθυνο της ομάδας Πέτρο Σαπουντζάκη και συνεχή ανατροφοδότηση και σχόλια για το περιεχόμενο.

Για την υλοποίηση της έρευνας, η επιστημονική ομάδα της Colour Youth εργάστηκε σε εθελοντική βάση.

β. Χαρακτηριστικά δείγματος

Από το σύνολο 3747 ανθρώπων που συμπλήρωσαν το ερωτηματολόγιο, το δείγμα αποτελούν 1963 άτομα τα οποία αυτοπροσδιορίζονται ως ΛΟΑΤΚ (Σχήμα 1). Το 21,6% των ατόμων που απάντησαν αυτοπροσδιορίζονται ως κουήρ/πανσεξουαλικά και 21,6% αναφέρουν ότι διερευνούν τον σεξουαλικό τους προσανατολισμό. Άρα, το 43,2% των απαντήσεων αναφέρονται σε σεξουαλικό προσανατολισμό που δεν υπάγεται σε κάποια από τις "παραδοσιακές" μη ετεροφυλοφιλικές ταυτότητες.

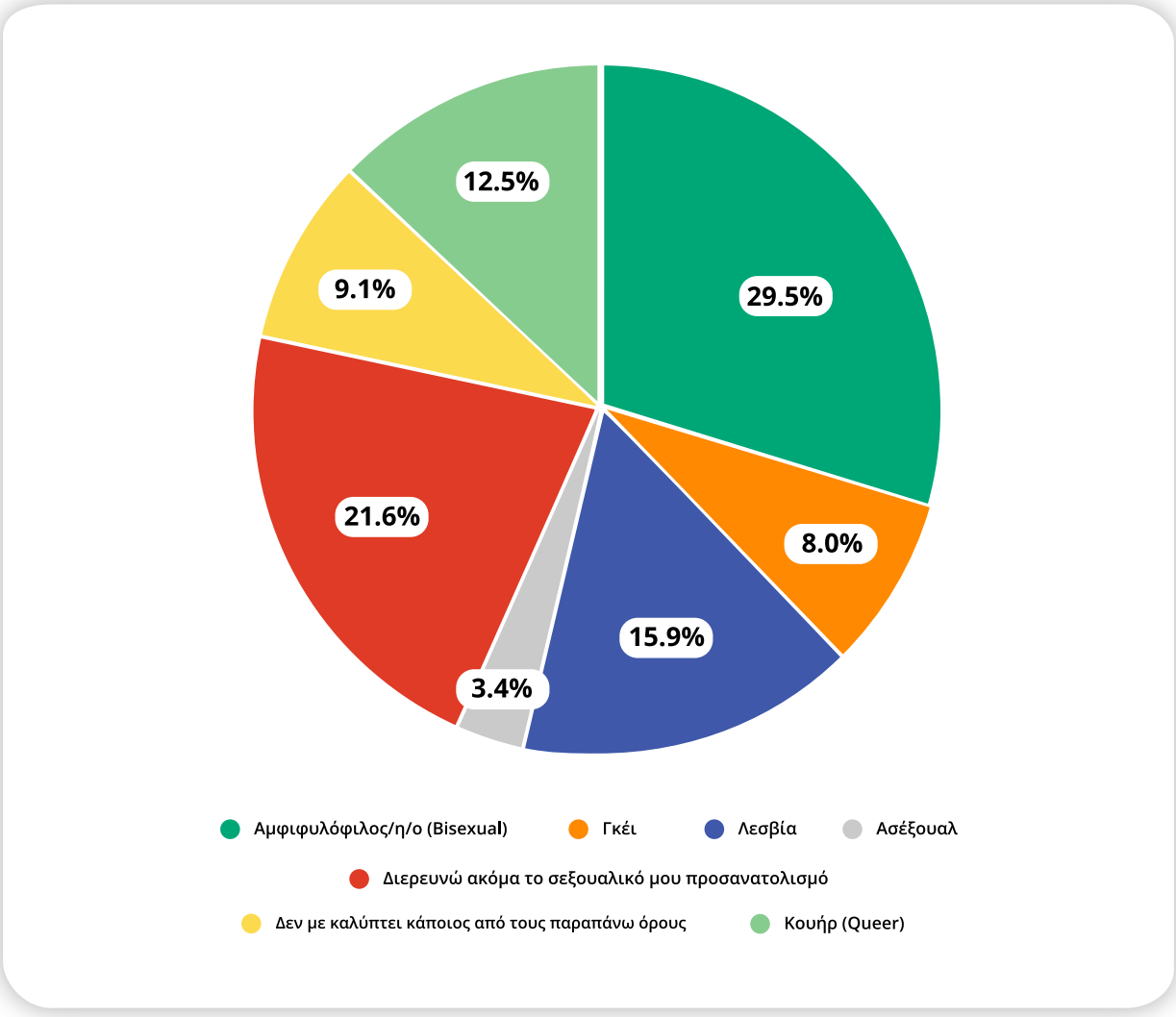

Σχήμα 1: Κατανομή ανά σεξουαλικό προσανατολισμό

Από το δείγμα της έρευνας 25 άτομα δήλωσαν ότι ακόμα διερευνούν το φύλο τους ενώ 11 αυτοπροσδιορίζονται εκτός του παραδοσιακού διπόλου ως non-binary (N=73). Στην ερώτηση αν ταυτίζονται με το φύλο που τους αποδόθηκε στη γέννηση, από το σύνολο των 61 ατόμων που απάντησαν, 23 άτομα αυτοπροσδιορίζονται ως τρανς και 38 δεν γνωρίζουν ακόμη αν ταυτίζονται με το φύλο που τους αποδόθηκε στη γέννησή τους.

Οι ηλικίες των συμμετεχόντων και των συμμετεχουσών (N=1866) κυμαίνονται από 13 έως 20 έτη με διάμεσο τα 16 έτη (Μ.Ο. 16,6 έτη, Τ.Α. 2,1), όπως φαίνεται στο Σχήμα 2.

Στη συντριπτική τους πλειοψηφία- 85%- οι συμμετέχοντες και οι συμμετέχουσες ενημερώθηκαν για την έρευνα από τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης.

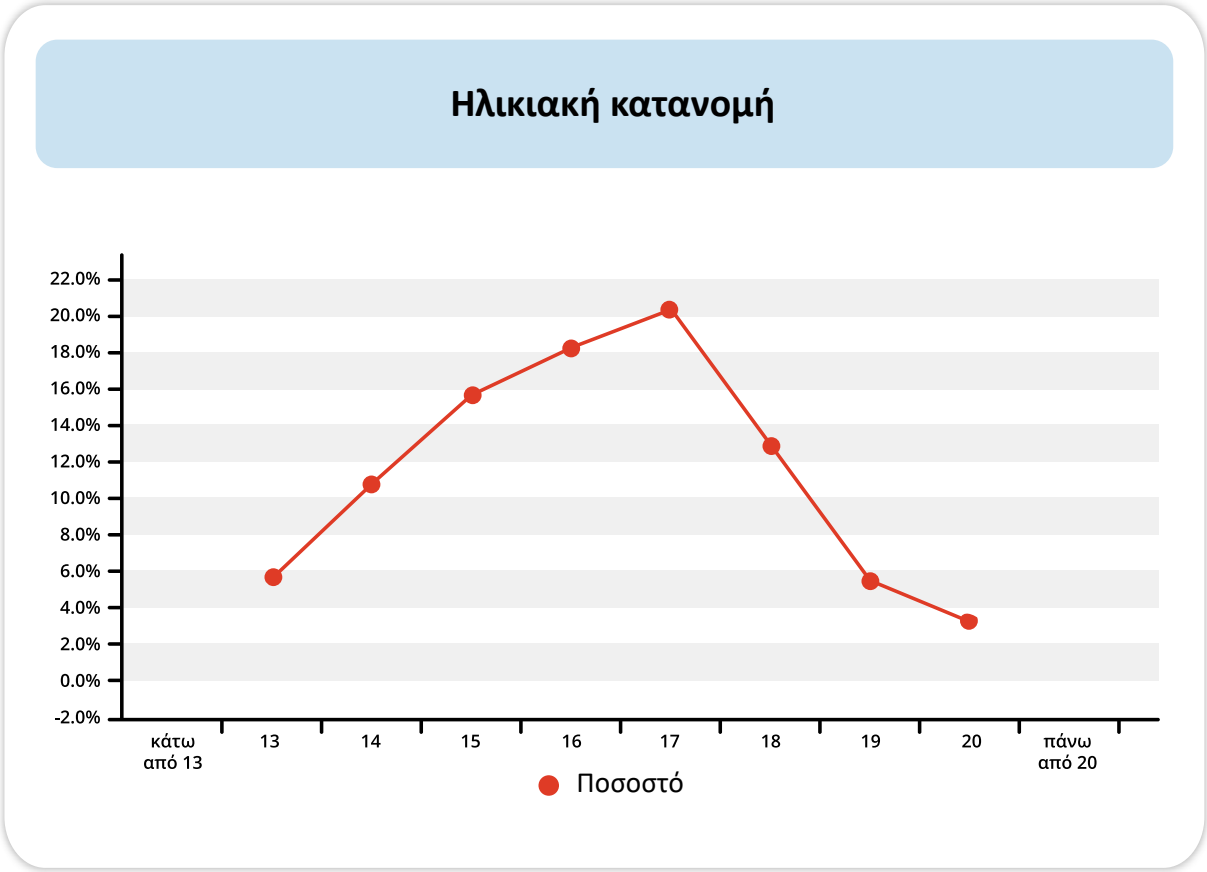

Σχήμα 2: Ηλικιακή κατανομή

Στα σχήματα 3.1 και 3.2 φαίνεται η γεωγραφική κατανομή των περιοχών από όπου προέρχονται τα άτομα που συμμετείχαν στην έρευνα.

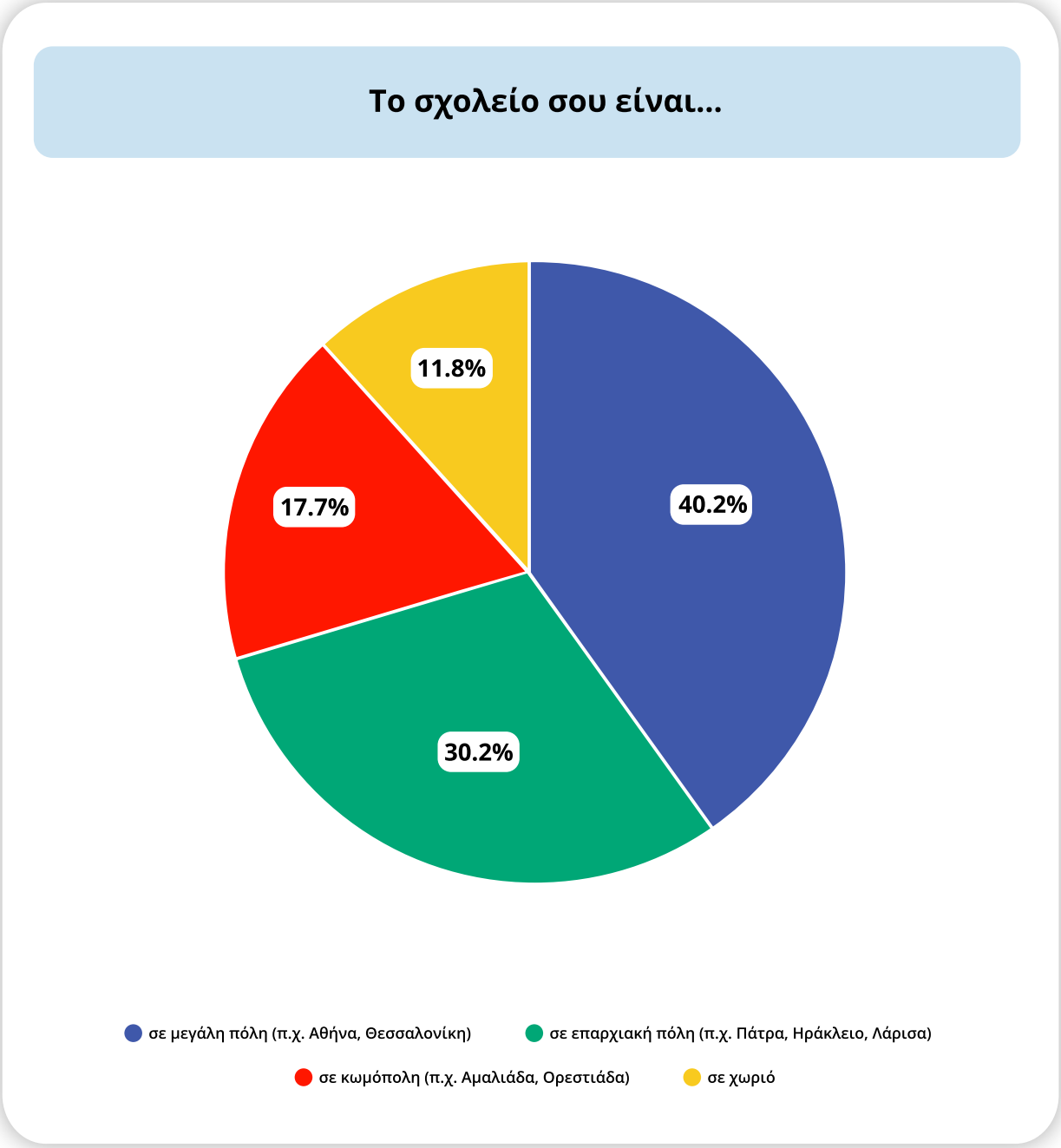

Σχήμα 3.1: Κατανομή ανά μέγεθος οικισμού

Κατανομή του δείγματος ανά νομό

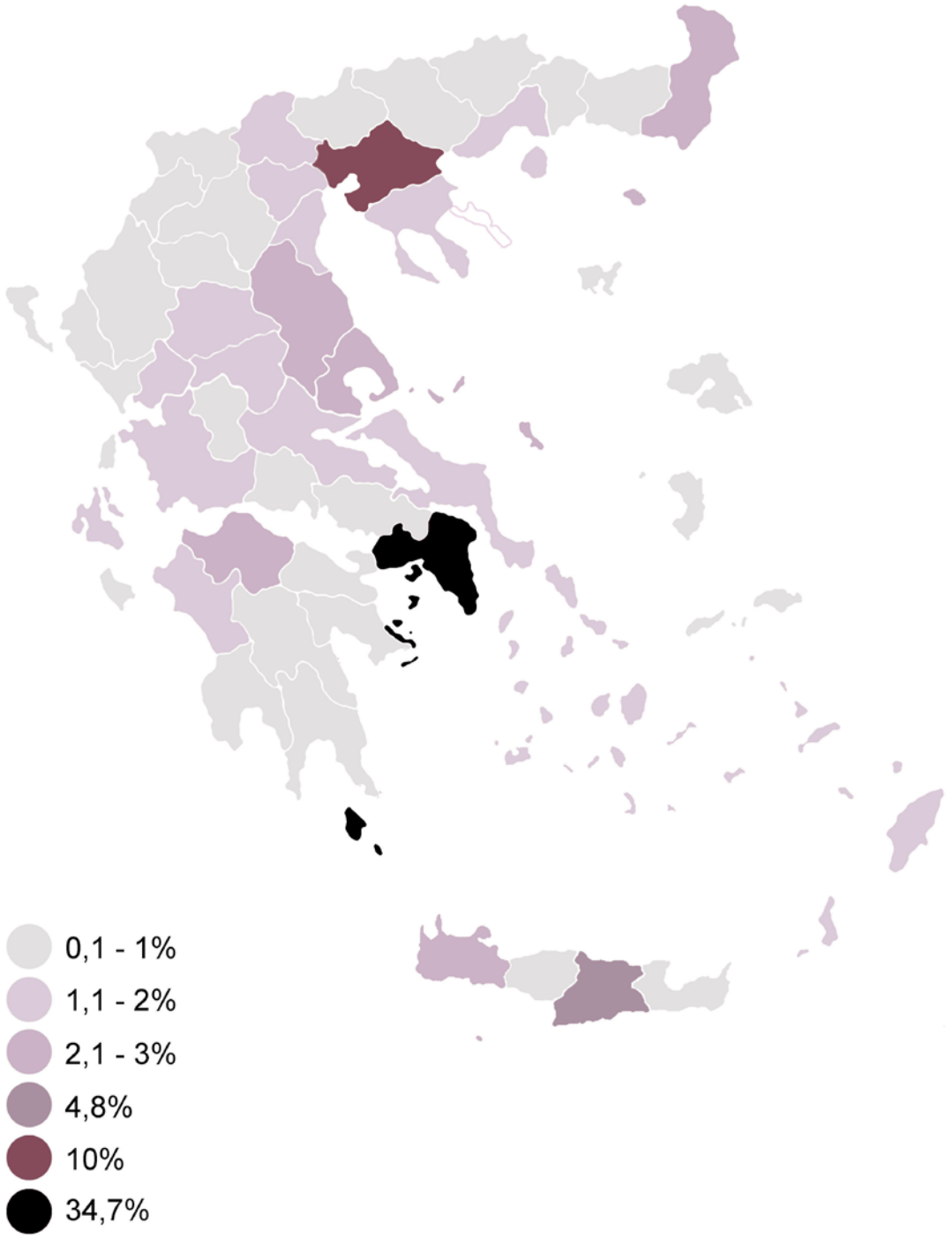

Σχήμα 3.2: Κατανομή ανά νομό

4

Κυριότερα Ευρήματα

Κυριότερα Ευρήματα

- Σε ποσοστό 84,9%, τα παιδιά ακούν στο σχολείο τη λέξη "γκέι" με αρνητική χροιά. **Ομοφοβικά σχόλια** ακούγονται από άλλους μαθητές σε ποσοστό 74,2%, ενώ πάνω από τα μισά παιδιά (58,1%) ακούν τέτοια σχόλια και από καθηγητές ή καθηγήτριες. Παρά την παρουσία τους (το 62,5% δηλώνει ότι τουλάχιστον κάποιες φορές είναι παρόντες), 1 στις 3 φορές (34,3%) **οι καθηγητές/τριες δεν παρεμβαίνουν**.

- Το 96% δηλώνει ότι έχει ακούσει σχόλια "για μαθητές που δε συμπεριφέρονται με αρκετά 'αντρικό' τρόπο" έστω και σπάνια. Το αντίστοιχο ποσοστό για άτομα που δε συμμορφώνονται στην αναμενόμενη γυναικεία συμπεριφορά είναι 86,6%. Περίπου **1 στα 2** άτομα που απάντησαν το ερωτηματολόγιο (51,1%) δηλώνει ότι έχει ακούσει **αρνητικά σχόλια για την έκφραση φύλου** από καθηγητές έστω και σπάνια.

- Το 74,4% των μαθητών και μαθητριών δηλώνει ότι ακούει **τρανσφοβικά σχόλια** έστω και σπάνια, ενώ το 18,3% δηλώνει ότι αυτά τα σχόλια γίνονται συχνά ή πολύ συχνά.

- Μόνο το 4,1% δηλώνει ότι δεν έχει ακούσει ποτέ ή ακούει σπάνια **σεξιστικά σχόλια**, με το 74,4% των ατόμων να δηλώνουν ότι ακούν πολύ συχνά κακοποιητικά σχόλια εναντίον των γυναικών.

- Ένα στα τρία παιδιά έχουν δεχτεί κάποιας μορφής **λεκτική παρενόχληση** (βρισιές, απειλές, χειρονομίες, εκφράσεις προσώπου, κοροϊδευτικές κινήσεις, γελάκια, κλπ.) για το σεξουαλικό προσανατολισμό (32,0%), το φύλο (31,1%), ή/και την έκφραση φύλου τους (50,3%). Περίπου ένα στα επτά παιδιά έχουν δεχτεί κάποιας μορφής **σωματική παρενόχληση ή/και σωματική βία** (σπρωξιές, σκουντήγματα, φτυσίματα, γροθιές, κλωτσιές, κλπ.) σε σχέση με τον σεξουαλικό προσανατολισμό (14,6%), το φύλο (12,6%), ή/και την έκφραση φύλου τους (19,3%). Ένα στα τρία ΛΟΑΤΚ παιδιά (33,0%) δηλώνουν ότι έχουν δεχτεί σεξουαλική παρενόχληση.

- Από τα άτομα που **έχουν δεχτεί βία** στο σχολείο, το 27,9% **δεν το έχει αναφέρει ποτέ** στους καθηγητές/τριες, ενώ όσα ανέφεραν το περιστατικό δηλώνουν ότι η αντιμετώπιση ήταν λίγο (30,8%) ή καθόλου (26,6%) αποτελεσματική. Αυτό είναι ανησυχητικό δεδομένου ότι το 59,2% των ατόμων που συμμετείχαν στην έρευνα δηλώνουν ότι έχουν φοιτήσει ή ακόμη φοιτούν σε σχολεία που κάνουν δράσεις ενημέρωσης για το σχολικό εκφοβισμό.

- Το 65,1% των ΛΟΑΤΚ ατόμων **δεν έχουν ακούσει τίποτα θετικό για ΛΟΑΤΚ άτομα** σε κάποιο μάθημα του σχολείου. Αντίθετα, το 54,4% δηλώνει ότι έχει ακούσει μέσα στην τάξη αρνητικές αναφορές για ΛΟΑΤΚ άτομα ή ζητήματα.

- Σε ποσοστό 60,1% τα παιδιά αναφέρουν ότι κανένα από τα **σχολικά τους βιβλία** δεν περιλαμβάνει πληροφορίες για ΛΟΑΤΚ θέματα.

- Σε ποσοστό 57,7% τα παιδιά νιώθουν ότι μπορούν **δύσκολα να μιλήσουν για ΛΟΑΤΚ ζητήματα** στην τάξη, νιώθουν **λίγο ή καθόλου άνετα να μιλήσουν στους καθηγητές και τις καθηγήτριές** τους (71,9%), και σχεδόν καθόλου άνετα στη διεύθυνση του σχολείου (83,1%).

ΕΡΕΥΝΑ ΓΙΑ ΤΟ ΣΧΟΛΙΚΟ ΚΛΙΜΑ

5

Αποτελέσματα έρευνας

Αποτελέσματα έρευνας

Στο κείμενο που ακολουθεί υπάρχουν επεξηγηματικές λέξεις-παραδείγματα ομοφοβικών, τρανσφοβικών, και σεξιστικών σχολίων, καθώς και μαρτυρίες από τα ίδια τα παιδιά, οι οποίες είναι πιθανό να προκαλέσουν δυσφορία.

α. Σχόλια στο σχολικό περιβάλλον

Ομοφοβικά σχόλια

Σε ποσοστό 84,9%, τα άτομα (N=1502) αναφέρουν ότι ακούν στο σχολείο τη λέξη "γκέι" με μικρή ή μεγαλύτερη συχνότητα αλλά πάντα με αρνητική χροιά, όπως φαίνεται στα Σχήματα 4.1 και 4.2.

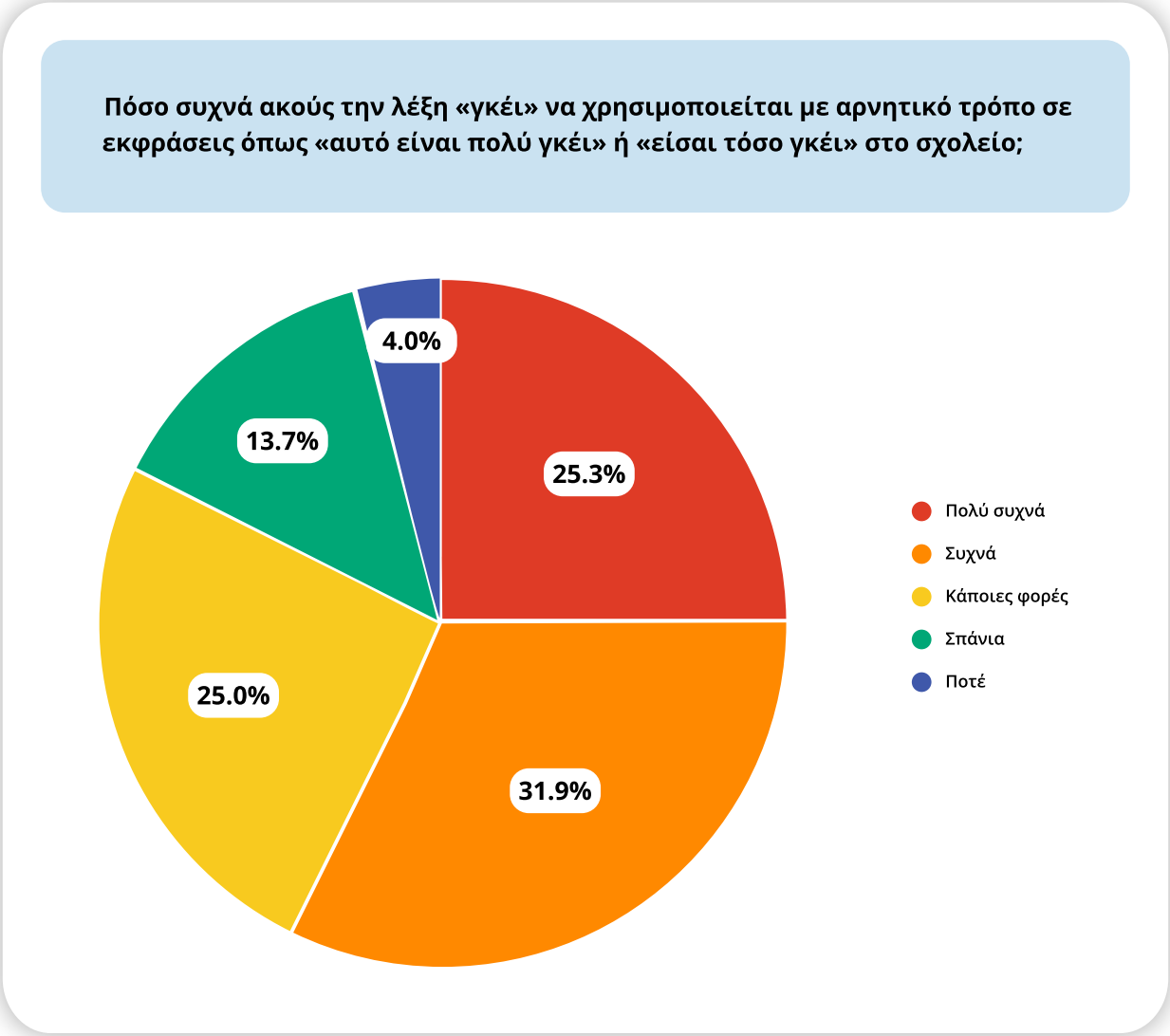

Σχήμα 4.1: Πόσο συχνά ακούς την λέξη «γκέι» να χρησιμοποιείται με αρνητικό τρόπο σε εκφράσεις όπως «αυτό είναι πολύ γκέι» ή « είναι τόσο γκέι» στο σχολείο;

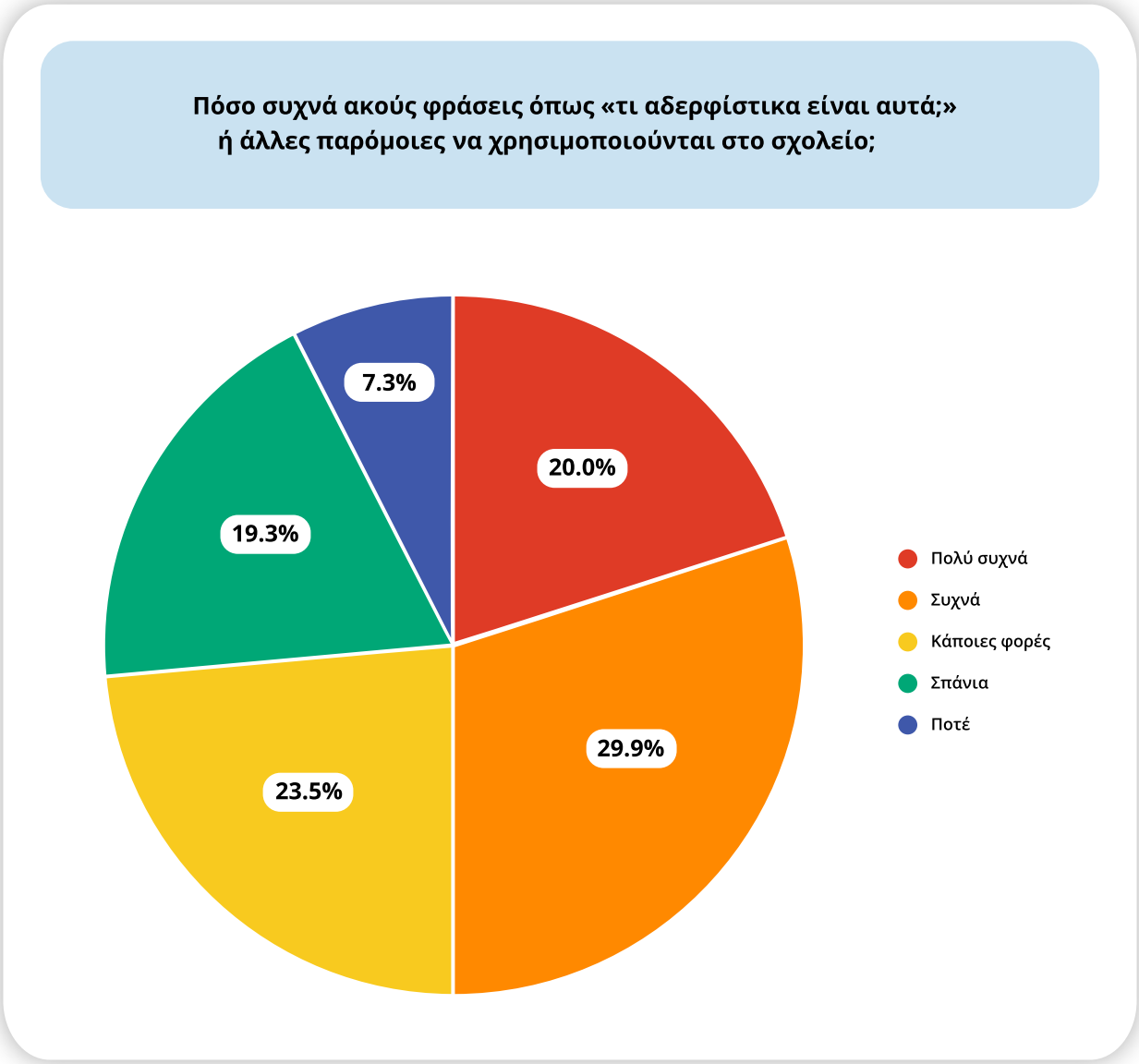

Σχήμα 4.2: Πόσο συχνά ακούς φράσεις όπως «τι αδερφίστικα είναι αυτά;» ή άλλες παρόμοιες να χρησιμοποιούνται στο σχολείο;

Γενικά οι αναφορές στον μη ετεροφυλόφιλο σεξουαλικό προσανατολισμό[2] είναι συχνές, σχεδόν πάντα με αρνητικό πρόσημο.

[2] Λέξεις όπως πως *αδερφή, πουστάρα, λεσβία* (χρησιμοποιούμενη ως προσβολή), ή χρήση της λέξης *γκέι* με αρνητικό τρόπο, "αυτό είναι τόσο γκέι" κλπ, ή χαρακτηρισμοί όπως *αδερφίστικο* κλπ.

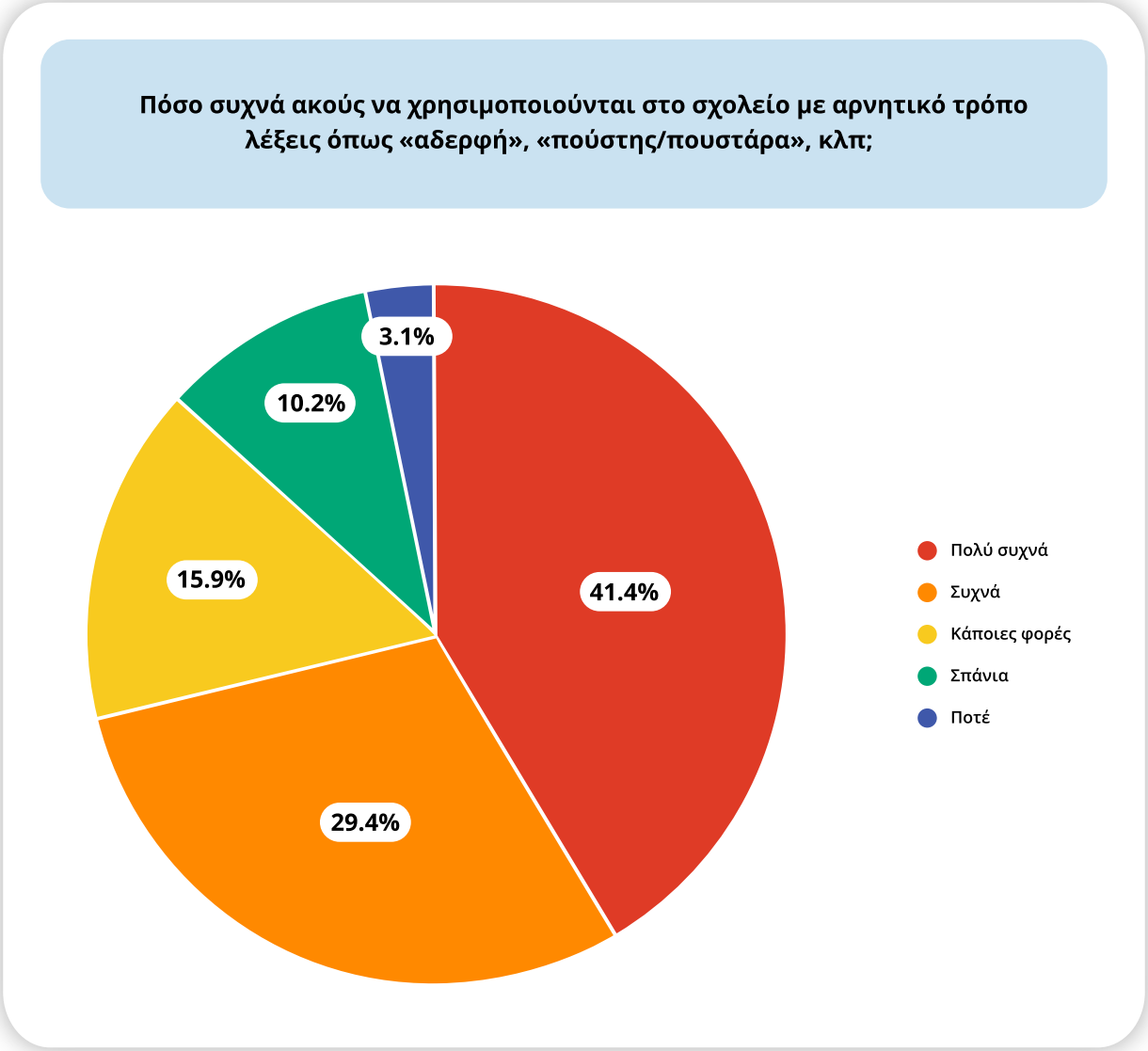

Σχήμα 4.3: Πόσο συχνά ακούς να χρησιμοποιούνται στο σχολείο με αρνητικό τρόπο λέξεις όπως "αδερφή", "πούστης/πουστάρα"κλπ;

Τα σχόλια αυτά δεν γίνονται από μεμονωμένους μαθητές, αλλά από το μεγαλύτερο μέρος της μαθητικής κοινότητας. Το 74,2% (N=1500) δηλώνει ότι οι περισσότεροι ή αρκετοί μαθητές εκφράζουν τέτοια σχόλια. Ανησυχητικό είναι ότι πάνω από τα μισά παιδιά (N=1497), συγκεκριμένα το 58,1%, ακούν τέτοια σχόλια και από καθηγητές, έστω και σπάνια, ενώ το 8,1% δηλώνει ότι αυτό το φαινόμενο είναι συχνό ή πολύ συχνό (Σχήμα 5).

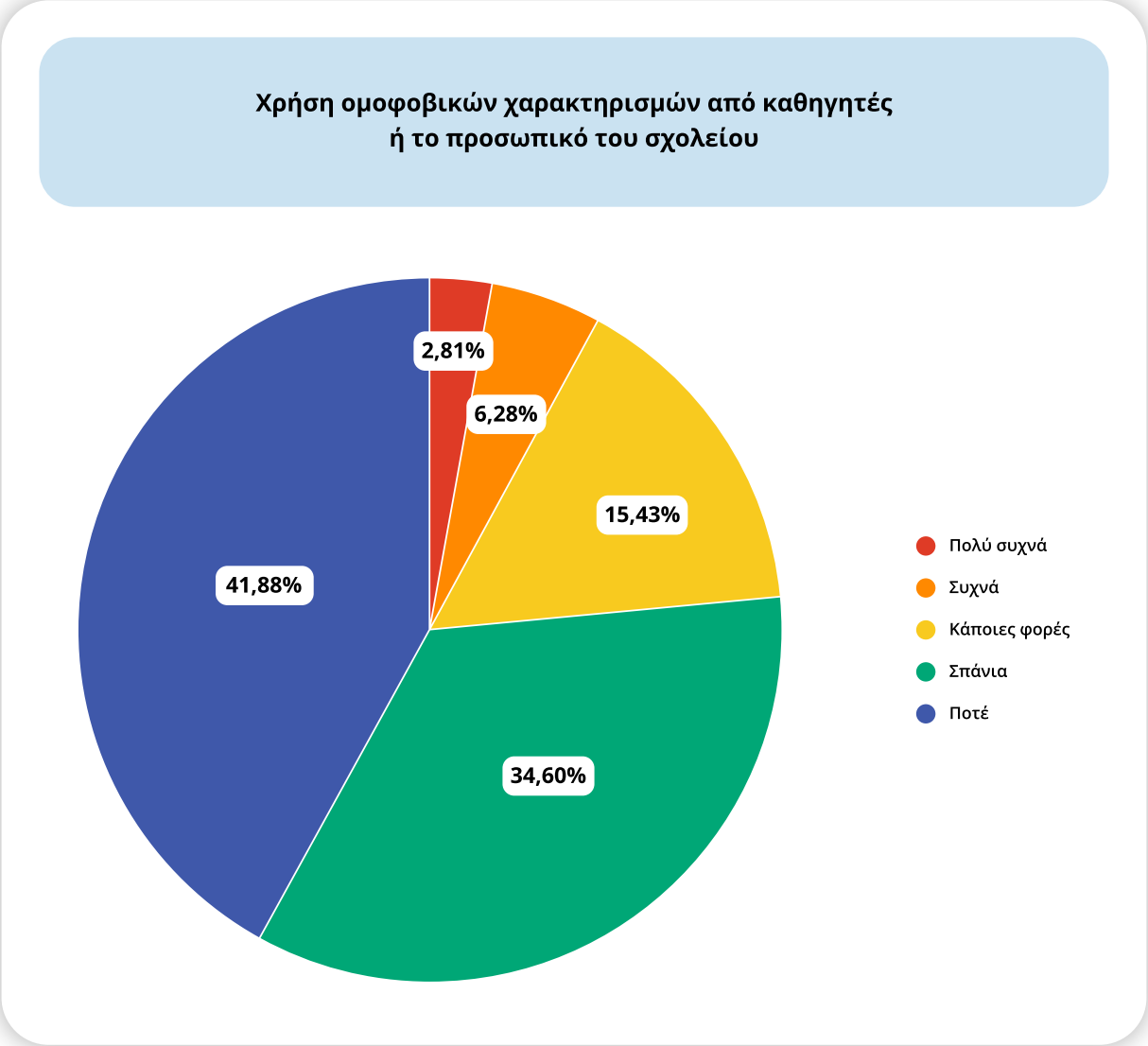

Σχήμα 5: Χρήση ομοφοβικών χαρακτηρισμών από καθηγητές του σχολείου

> *... με απέβαλλε από το μάθημα λέγοντας μου μπροστά σε όλη την τάξη «Συγγνώμη αν σε προσέβαλα, αν είσαι λεσβία ή ομοφυλόφιλη» με ύφος ειρωνικό. Έβαλα τα κλάματα και βγήκα στο προαύλιο και πλέον όλη μου η τάξη γνωρίζει για την σεξουαλικότητα μου χωρίς την άδεια μου.*

> *Μία καθηγήτρια άρχισε να λέει πως τα μέλη της ΛΟΑΤΚ κοινότητας δεν κάνουν καλό στην κοινωνία και τους σύγκρινε με τους παιδόφιλους και τους κανίβαλους... ήταν η αγαπημένη μου μέχρι εκείνη την μέρα...*

> *... έλεγαν σε συμμαθητές μου να σταματήσουν διότι είμαι «άρρωστη» και με χλεύαζαν ταυτόχρονα καθηγητής και συμμαθητές.*

Παρότι οι ίδιοι οι καθηγητές είναι παρόντες τις περισσότερες φορές που ακούγονται τέτοια σχόλια (το 62,5% δηλώνει ότι τουλάχιστον κάποιες φορές είναι παρόντες εκπαιδευτικοί, N=1497), είναι χαρακτηριστικό ότι 1 στις 3 φορές (34,3%) δεν επεμβαίνουν. Ακόμη χαμηλότερο είναι το ποσοστό των μαθητών που παρεμβαίνουν όταν ακούγονται ομοφοβικά σχόλια. Συγκεκριμένα, μόνο το 13,6% δηλώνει ότι οι συμμαθητές τους παρεμβαίνουν όταν ακούγονται ομοφοβικά σχόλια, ενώ το 86,4% δηλώνει ότι οι συμμαθητές τους παρεμβαίνουν μόνο κάποιες φορές (44,0%) ή ποτέ (42,4%) (N=1386).

Το 74,8% των ΛΟΑΤΚ εφήβων που συμπλήρωσαν το ερωτηματολόγιο δηλώνουν ότι τα ομοφοβικά σχόλια τους ενοχλούν από αρκετά έως πάρα πολύ (N=1497). Το εύρημα αυτό είναι ιδιαίτερα ανησυχητικό, αφού δημιουργεί αρνητικό κλίμα και θεωρείται αντίληψη διακρίσεων. Η αντίληψη διακρίσεων συνιστά σημαντικό επιβαρυντικό παράγοντα για την ψυχική υγεία και την προσαρμογή των εφήβων, αφού διαμορφώνει την ψυχολογική πραγματικότητα μέσα στην οποία ζουν (Motti-Stefanidi, Berry, Chryssochoou, Sam, & Phinney, 2012[3]; Magnusson & Stattin, 2006[4]; Verkuyten, 2002[5]).

[3] Motti-Stefanidi, F., Berry, J., Chryssochoou, X., Sam, D. L. & Phinney, J. (2012). *Immigrant youth adaptation in context: Developmental, acculturation and social psychological perspectives*. In A. S. Masten, K. Liebkind, & D. J. Hernandez (Eds.), *Realizing the potential of immigrant youth* (pp. 117-158). Cambridge, UK: Cambridge University Press.

[4] Magnusson, D., & Stattin, H. (2006). *The Person in Context: A Holistic-Interactionistic Approach.* In R. M. Lerner & W. Damon (Eds.), *Handbook of child psychology: Theoretical models of human development* (pp. 400-464). Hoboken, NJ, US: John Wiley & Sons Inc.

[5] Verkuyten, M. (2002). *Ethnic Attitudes Among Minority and Majority Children: The Role of Ethnic Identification, Peer Group Victimization and Parents. Social Development*, 11(4), 558- 570. *doi.org/10.1111/1467-9507.00215.*

> *Έχει τύχει, καθηγητής μου, όταν έγινε ένα ομοφοβικό σχόλιο εναντίον μου, αυτός αντί να με υποστηρίξει, γέλασε.*

> *...Και θα περάσουμε όλα μας τα χρόνια μην γνωρίζοντας ο ένας για τον άλλον μόνο και μόνο επειδή το παιδί που κάθεται στο τελευταίο θρανίο υποστηρίζει φωναχτά τις αντί-lgbt, αντι-φεμινιστικές του απόψεις.*

Σχόλια που αφορούν την έκφραση του φύλου

Το 96,0% δηλώνει ότι έχει ακούσει σχόλια "για μαθητές που δε συμπεριφέρονται με αρκετά "αντρικό" τρόπο" έστω και σπάνια (N=1237) (Σχήμα 6.1). Το αντίστοιχο ποσοστό για άτομα που δε συμμορφώνονται στην αναμενόμενη γυναικεία συμπεριφορά είναι 86,6% (N=1236) (Σχήμα 6.2). Αυτό υποδεικνύει ότι ο τρόπος με τον οποίο οι μαθητές και οι μαθήτριες εκφράζουν εξωτερικά το φύλο τους- με το ντύσιμο και την εμφάνισή τους- είναι καθημερινά στο επίκεντρο των σχολιασμών.

> *[Μια καθηγήτρια μου είπε] πως τα αγοράκια δεν ασχολούνται με τις φράντζες τους, αυτά τα κάνουν οι κοπέλες.*

> *[Μέλος του προσωπικού μας είπε] «δεν είναι ωραίο πράγμα να μαλώνουν 2 κοπέλες, αυτά είναι για τα αγοράκια»*

Πόσο συχνά έχεις ακούσει σχόλια για μαθητές που δε συμπεριφέρονται με αρκετά "αντρικό" τρόπο;

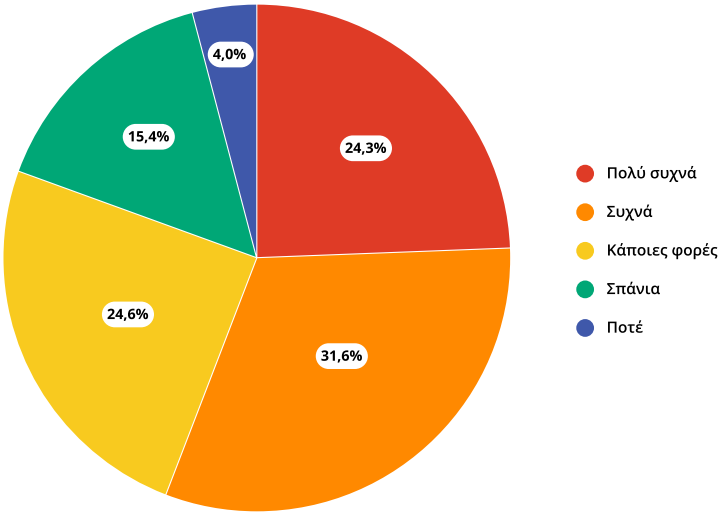

Σχήμα 6.1: Πόσο συχνά έχεις ακούσει σχόλια για μαθητές που δε συμπεριφέρονται με αρκετά "αντρικό" τρόπο;

Πόσο συχνά έχεις ακούσει σχόλια για μαθήτριες που δε συμπεριφέρονται με αρκετά «γυναικείο» τρόπο;

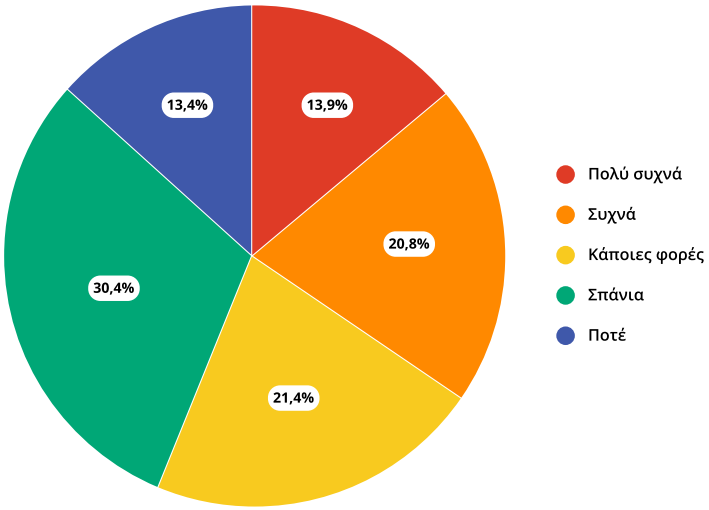

Σχήμα 6.2: Πόσο συχνά έχεις ακούσει σχόλια για μαθητές που δε συμπεριφέρονται με αρκετά "γυναικείο" τρόπο;

Τα σχόλια αυτά αναφέρεται ότι γίνονται από αρκετούς (47,7%) ή τους περισσότερους (16,4%) μαθητές (N=1235). Περίπου 1 στα 2 άτομα που απάντησαν την ερώτηση (51,1%) δηλώνει ότι έχει ακούσει τέτοια σχόλια από καθηγητές έστω και σπάνια (N=1225). Τα περισσότερα από αυτά τα σχόλια ωστόσο, όταν προέρχονται από άλλους μαθητές, δεν γίνονται παρουσία καθηγητών.

Όπως και με τα ομοφοβικά σχόλια, οι καθηγητές αναφέρεται ότι δεν παρεμβαίνουν 1 στις 3 φορές που ακούν στιγματιστικά σχόλια για την έκφραση φύλου των μαθητών. Τέσσερις στους 10 μαθητές που απάντησαν την ερώτηση αναφέρουν ότι οι συμμαθητές τους δεν παρεμβαίνουν ποτέ όταν τα σχόλια που ακούγονται είναι σεξιστικά.

Τρανσφοβικά σχόλια

Τα τρανσφοβικά σχόλια αποτελούν μια κατηγορία που δεν εκλείπει από το ελληνικό σχολικό κλίμα. Συγκεκριμένα, το 74,4% των μαθητών και μαθητριών (N=1016) δηλώνει ότι ακούει τρανσφοβικά σχόλια[6] έστω και σπάνια, ενώ το 18,3% δηλώνει ότι αυτά τα σχόλια γίνονται συχνά ή πολύ συχνά (Σχήμα 7).

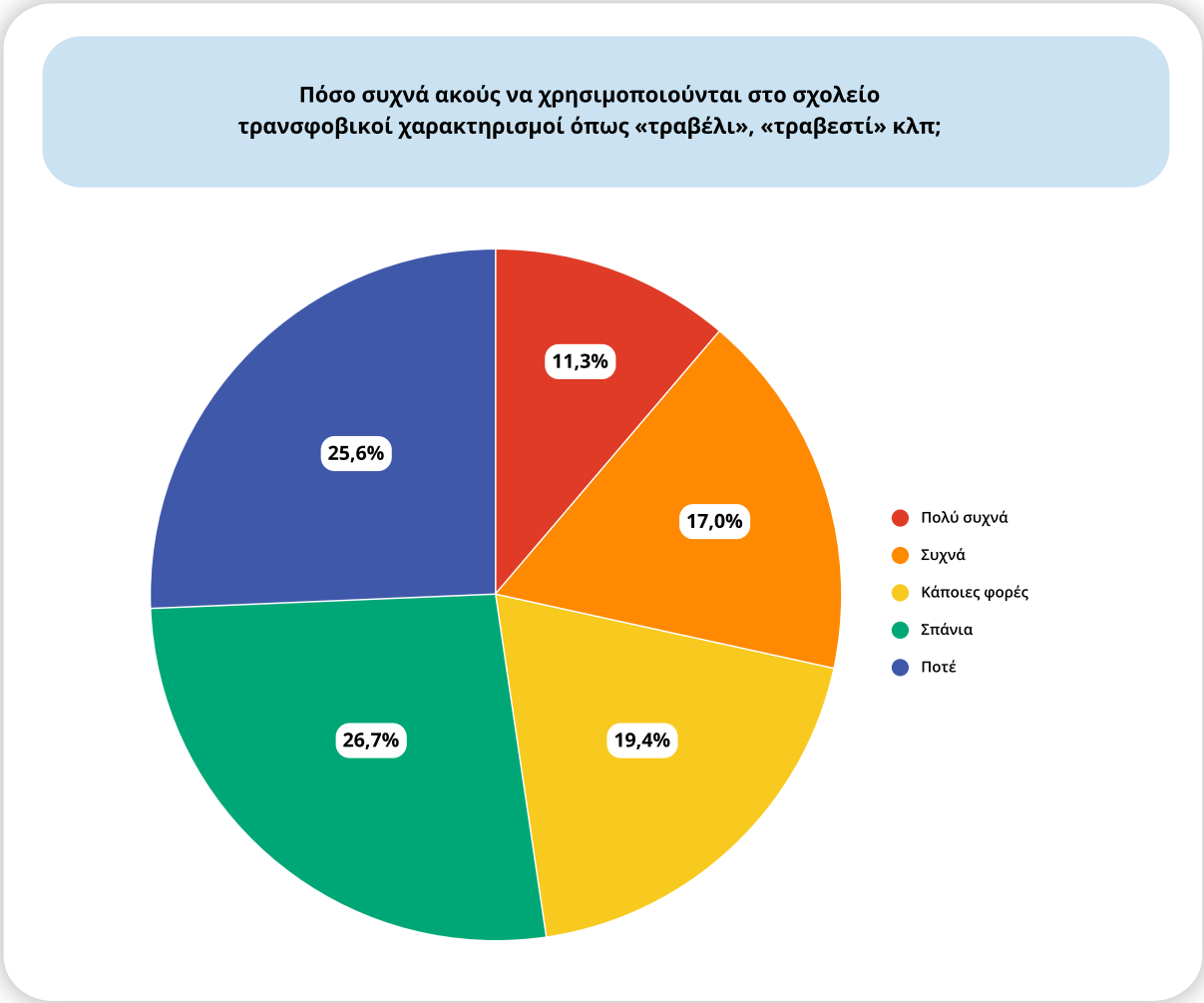

Σχήμα 7: Πόσο συχνά ακούς να χρησιμοποιούνται στο σχολείο τρανσφοβικοί χαρακτηρισμοί;

[6] Όπως *τραβέλι, τραβεστί* κλπ

Είναι σημαντικό εδώ να αναφερθεί ότι λόγω της ελλιπούς ενημέρωση και εγρήγορσης της κοινωνίας γύρω από το τι συνιστά τρανσφοβία, συχνά η κακοποίηση δεν αναγνωρίζεται και πολλά σχόλια που αφορούν στην ταυτότητα φύλου χρησιμοποιούνται και προσλαμβάνονται ως ομοφοβικά. Έτσι, τα παραπάνω ποσοστά ίσως να εμφανίζονται μικρότερα από ό,τι είναι στην καθημερινή πραγματικότητα των τρανς παιδιών. Επιπλέον, η ορατότητα των τρανς εφήβων είναι πολύ περιορισμένη με αποτέλεσμα να μην ακούγονται τόσο συχνά σχόλια αποκλειστικά για την τρανς ταυτότητα. Εντούτοις, τα σχόλια που αφορούν στην έκφραση φύλου όπως παρουσιάστηκαν παραπάνω, μπορεί να αποτελούν στην πραγματικότητα τρανσφοβικά σχόλια και να κάνουν ένα τρανς άτομο να νιώθει μη αποδεκτό ή φοβισμένο. Σύμφωνα με μελέτη του Οργανισμού Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (FRA)[7], η Ελλάδα βρίσκεται στις χώρες στις οποίες είναι λιγότερο πιθανό τα τρανς άτομα να βιώνουν θετική ατμόσφαιρα στο σχολείο. Χαρακτηριστική είναι η αναφορά στην Ετήσια έκθεση 2017 της Ελληνικής ανεξάρτητης αρχής Συνήγορου του Πολίτη ότι "Έλλειμμα ενημέρωσης διαπιστώνεται στα σχολεία στο θέμα της αποδοχής της ταυτότητας φύλου διεμφυλικών μαθητών/τριών"[8].

> *Μια καθηγήτρια μια φορά είχε περιγράψει ένα τρανς άτομο με χαρακτηρισμούς όπως «αυτό το πράγμα», «αυτή η αηδία», «αυτό το διαστρέβλωμα».*

> *...[από] καθηγήτρια ειπώθηκε ότι [οι τρανς γυναίκες] θα έπρεπε να πηγαίνουν στις φυλακές αντρών «γιατί κάπως πρέπει να εκτονώνονται και αυτοί» και επειδή «θα τους κάνουν κανονικούς» (αναφέρθηκε ξεκάθαρα σε βιασμό...)*

[7] *Being Trans in the European Union, Comparative analysis of EU LGBT survey data*, European Union Agency for Fundamental Rights (2014)

[8] https://www.synigoros.gr/resources/ee2017-p00.pdf

Σεξιστικά σχόλια

Τα σεξιστικά σχόλια είναι τα σχόλια που τα άτομα αναφέρουν ότι ακούν με τη μεγαλύτερη συχνότητα σε σχέση με όλους τους άλλους τύπους σχολίων. Είναι ιδιαίτερα ενδεικτικό ότι μόνο το 4,1% (N=944) δηλώνει ότι δεν έχει ακούσει ποτέ ή ακούει σπάνια σεξιστικά σχόλια, με το 74,4% των ατόμων να δηλώνουν ότι ακούν πολύ συχνά σχόλια[9] τα οποία απευθύνονται σε γυναίκες (Σχήμα 8).

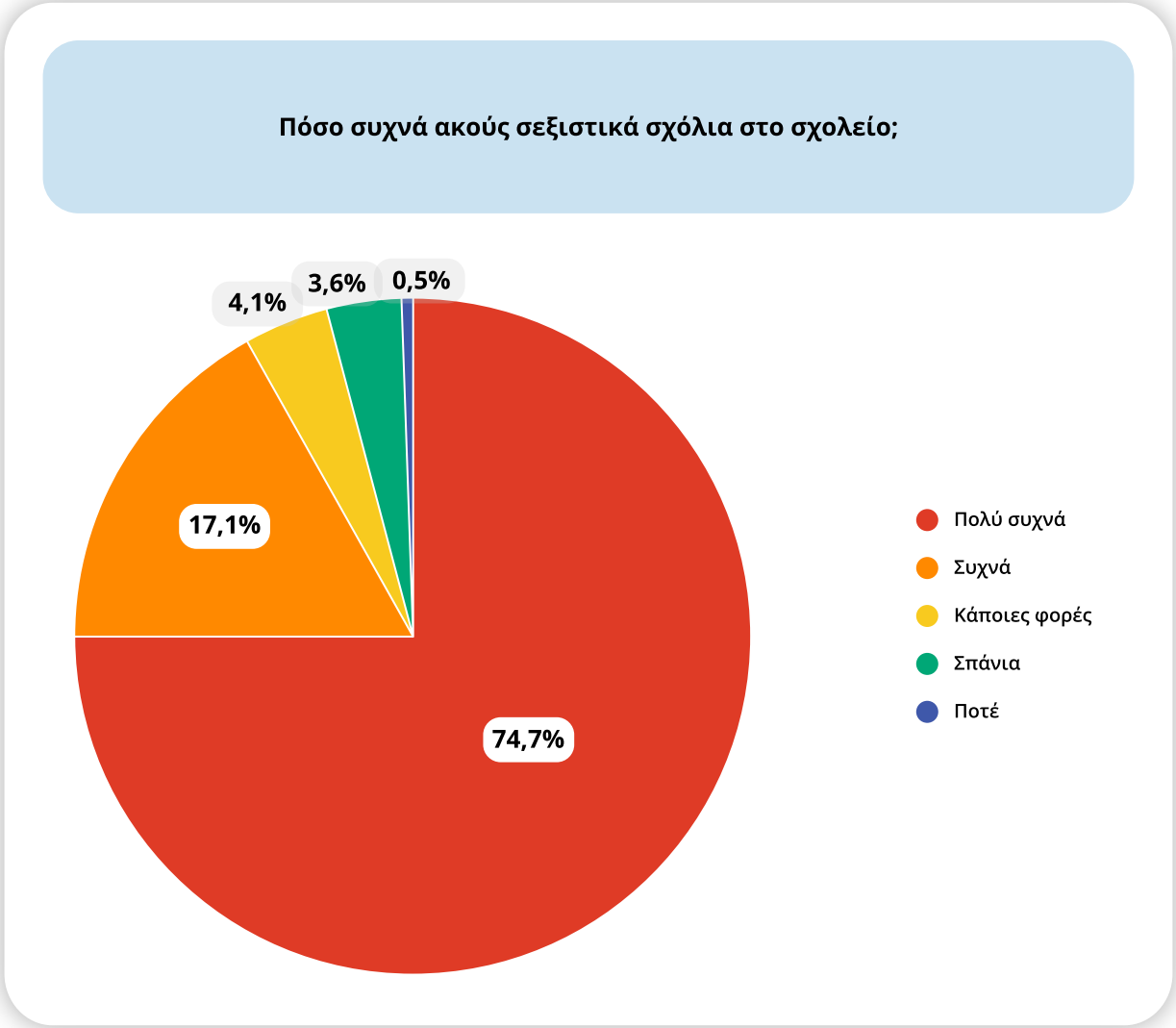

Σχήμα 8: Πόσο συχνά ακούς σεξιστικά σχόλια στο σχολείο;

[9] Χαρακτηρισμοί όπως πουτάνα, bitch, καριόλα, μουνάρα, μουνόπανο, υστερικιά, καρακάξα κλπ. Βλέπε και παράρτημα, "σεξισμός"

> *...ο ίδιος καθηγητής έχει επίσης πει: «Έλα μωρέ, πόσο συχνά γίνονται βιασμοί;*

> *...«Να μη φορούσες τόσο κοντή φούστα, αγοράκι είναι»...*

β. Ασφάλεια και παρενόχληση

Συνολικά 220 άτομα- περίπου 10 σχολικές τάξεις- δηλώνουν ότι έχουν καθυστερήσει να πάνε ή να φύγουν από το σχολείο, ή να βγουν για διάλειμμα προκειμένου να περάσουν απαρατήρητα από τους συμμαθητές, και να αποφύγουν την έκθεση σε πιθανό εκφοβισμό. 126 μαθητές και μαθήτριες- περίπου έξι σχολικές τάξεις- δηλώνουν ότι έχουν χάσει από μία ημέρα έως μία εβδομάδα μαθημάτων επειδή ένιωθαν ότι το σχολείο δεν μπορεί να διασφαλίσει τη σωματική και ψυχική τους ακεραιότητα. Το 40,0% των ατόμων δηλώνουν ότι αποφεύγουν κάποιον από τους χώρους του σχολείου ή/και κάποιες από τις σχολικές εκδηλώσεις, επειδή δεν αισθάνονται ασφαλή.

Πάνω από ένα στα τρία παιδιά έχουν δεχτεί κάποιας μορφής **λεκτική παρενόχληση** σε σχέση με τον σεξουαλικό προσανατολισμό (32,0%, N=690), το φύλο (31,1%, N=658), ή/και την έκφραση φύλου τους (50,3%, N=676) κατά τη διάρκεια του πιο πρόσφατου (από τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου) σχολικού έτους. Η λεκτική παρενόχληση αφορά σε βρισιές, απειλές, χειρονομίες, εκφράσεις προσώπου, κοροϊδευτικές κινήσεις, γελάκια, κλπ.

> *Νιώθω ασφαλής, αλλά όχι ελεύθερη!*

> *Βαρέθηκα να φοβάμαι για το αύριο.*

Περίπου ένα στα επτά παιδιά έχουν δεχτεί κάποιας μορφής **σωματική παρενόχληση ή/και σωματική βία** (σπρωξιές, σκουντήγματα, φτυσίματα, γροθιές, κλωτσιές, κλπ.) σε σχέση με τον σεξουαλικό προσανατολισμό (14,6%, N=685), το φύλο (12,6%, N=656), ή/και την έκφραση φύλου του (19,3%, N=650). Ένα στα τρία ΛΟΑΤΚ παιδιά (33,0%, N=709) δηλώνουν ότι έχουν δεχτεί **σεξουαλική παρενόχληση** στο χώρο του σχολείου. Η παρενόχληση αυτή αφορά είτε σε σεξουαλικά σχόλια είτε/και σε αγγίγματα με ακατάλληλο τρόπο.

> *...μια μέρα με στρίμωξε σε μια γωνία και τριβόταν πάνω μου, από ό,τι θυμάμαι η κολλητή μου τον πήρε από πάνω μου και είπε στους καθηγητές ότι με βρίζει και μου συμπεριφέρεται άσχημα, με την απάντηση: «Να μην ξαναγίνει»*

> *[Αποφεύγω] να σηκώνομαι στον πίνακα γιατί ως κοπέλα, θα ακουστούν σχόλια για τον κώλο*

> *Αποφεύγω χώρους που βρίσκομαι μονή μου με συγκεκριμένους καθηγητές (άνδρες)*

γ. Αναφορά περιστατικών

Το 53,4% των συμμετεχόντων και συμμετεχουσών δηλώνει ότι έχει δεχτεί κάποιας μορφής βία ή παρενόχληση στο σχολείο λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού, ταυτότητας ή έκφρασης φύλου. Από από αυτά τα άτομα (N=641), το 27.9% δηλώνει ότι δεν το έχει αναφέρει ποτέ στους καθηγητές (Σχήμα 9), ενώ όσα ανέφεραν το περιστατικό (25,4%), δηλώνουν ότι η αντιμετώπιση ήταν λίγο (30,8%) ή καθόλου (26,6%) αποτελεσματική (Σχήμα 10).

> *... μου έλεγε να μην προκαλώ και να αδιαφορώ, γιατί αυτά τα παιδιά δεν πρόκειται να αλλάξουν τα πιστεύω τους*

> *... μου είπε πως δεν τους αφορά.*

Πόσο συχνά ανέφερες σε κάποιον από τους καθηγητές/τριες, το διευθυντή ή διευθύντρια, τον υποδιευθυντή ή την υποδιευθύντρια ότι δέχτηκες βία ή παρενόχληση;

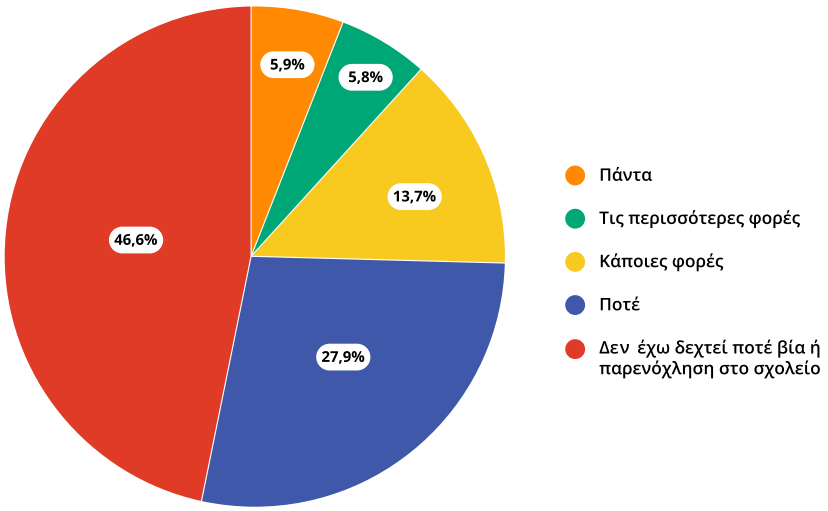

Σχήμα 9: Πόσο συχνά ανέφερες σε κάποιον από τους καθηγητές/τριες, το διευθυντή ή διευθύντρια, τον υποδιευθυντή ή την υποδιευθύντρια ότι δέχτηκες βία ή παρενόχληση;

Πόσο αποτελεσματική ήταν η ανταπόκριση του προσωπικού του σχολείου στη λύση του προβλήματος την τελευταία φορά που το ανέφερες;

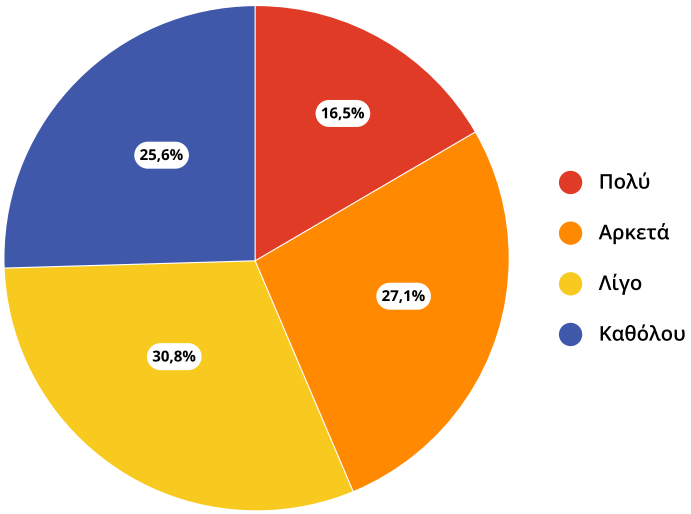

Σχήμα 10: Πόσο αποτελεσματική ήταν η ανταπόκριση του προσωπικού του σχολείου στη λύση του προβλήματος την τελευταία φορά που το ανέφερες;

> *Φοβάσαι επειδή υπάρχει αυτή η αδιαφορία. Φοβάσαι ότι θα σου συμβεί κάτι και κανείς δε θα το ξέρει για να σε βοηθήσει γιατί πολύ απλά δεν ενδιαφέρονται να μάθουν τι γίνεται.*

> *Το θέμα είναι ότι οι καθηγητές κρατάνε γενικά ουδέτερη στάση ή πολλές φορές αρκετοί από αυτούς γελούν με εκφράσεις που χρησιμοποιούν συμμαθητές, όπως τραβεστί κλπ*

Τα παραπάνω ευρήματα (β & γ) είναι ιδιαίτερα ανησυχητικά, με δεδομένο ότι το 59,2% των ατόμων που απάντησαν την ερώτηση (N=444) δηλώνουν ότι έχουν φοιτήσει ή ακόμη φοιτούν σε σχολεία που κάνουν δράσεις ενημέρωσης για το σχολικό εκφοβισμό. Ωστόσο, το ποσοστό των ενημερώσεων που αναφέρουν συγκεκριμένα το σεξουαλικό προσανατολισμό και την ταυτότητα και έκφραση φύλου δεν ξεπερνά το 11,9%, όπως δηλώνουν τα παιδιά (N=489). Τα αποτελέσματα αυτής της παράλειψης γίνονται οδυνηρά αντιληπτά στα ποσοστά των ΛΟΑΤΚ μαθητών που υφίστανται εκφοβισμό και δεν νιώθουν ότι μπορούν να μιλήσουν στο προσωπικό του σχολείου.

> *[Δεν ανέφερα πάντα τα περιστατικά βίας ή παρενόχλησης] για να μη φανερωθώ*

> *[Δεν ανέφερα πάντα τα περιστατικά βίας ή παρενόχλησης] διότι πίστευα ότι και οι ίδιοι οι ενήλικες θα με κορόιδευαν για τον σεξουαλικό μου προσανατολισμό*

δ. Πρόγραμμα σπουδών και σχολικά εγχειρίδια

Σχετικά με τη συμπεριληπτικότητα του προγράμματος σπουδών, τα ευρήματα της έρευνας δεν είναι καθόλου ευοίωνα. Συγκεκριμένα, το 65,1% των ΛΟΑΤΚ ατόμων (N=418) δεν έχουν ακούσει τίποτα θετικό για ΛΟΑΤΚ άτομα σε κάποιο μάθημα του σχολείου. Το 54,4% αντίθετα δηλώνει ότι έχει ακούσει μέσα στην τάξη αρνητικές αναφορές για ΛΟΑΤΚ άτομα ή ζητήματα σε ένα ή περισσότερα μαθήματα (N=410). Τα Θρησκευτικά αποτελούν το κατεξοχήν μάθημα με αρνητικές αναφορές σε ΛΟΑΤΚ άτομα ή ζητήματα (55,8% των αναφορών).

Τα άτομα που συμμετείχαν στην έρευνα αναφέρουν σε ποσοστό 60,1% (N=338) ότι κανένα από τα σχολικά τους βιβλία δεν περιλαμβάνει πληροφορίες για ΛΟΑΤΚ θέματα (Σχήμα 11). Αυτό το ποσοστό είναι ιδιαίτερα ανησυχητικό γιατί αφήνει τα ΛΟΑΤΚ παιδιά εκτεθειμένα σε πηγές παραπληροφόρησης και άρα ευάλωτα.

> *Ό,τι έχω μάθει εγώ για το σεξουαλικό προσανατολισμό, την ελευθερία έκφρασης και τα δικαιώματα των lgbtq+ ατόμων τα έχω μάθει μόνος μου ψάχνοντας στο διαδίκτυο και σε άλλες πηγές*

> *Όσο ήμουν στο γυμνάσιο και κάναμε την λεγόμενη θεματική εβδομάδα, είχε και ένα θέμα σχετικά με την ΛΟΑΤΚ (sic) στο οποίο κανένας δεν έδωσε βάση και το προσπέρασαν σαν να μην υπήρχε.*

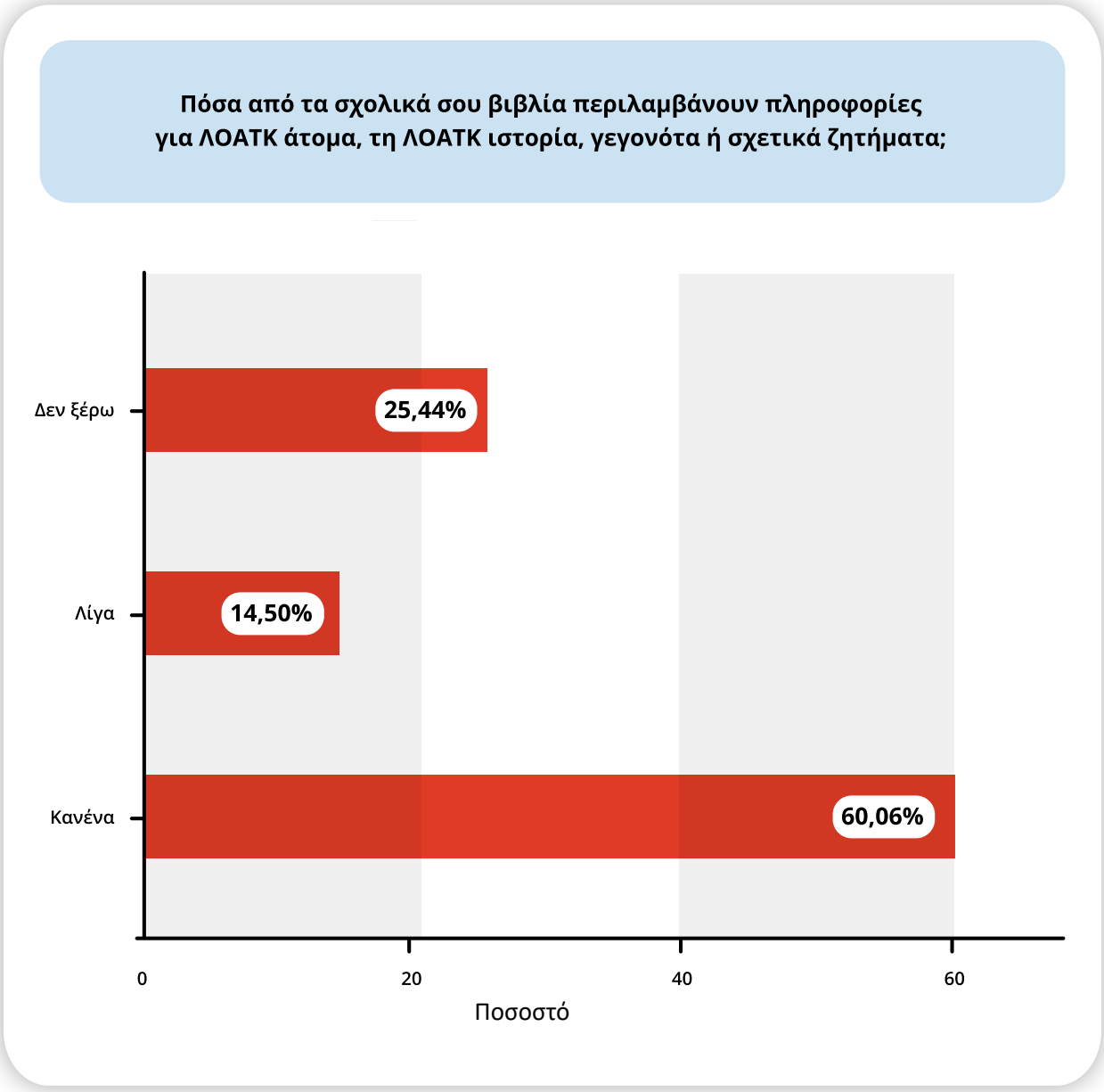

Σχήμα 11: Πόσα από τα σχολικά σου βιβλία περιλαμβάνουν πληροφορίες για ΛΟΑΤΚ άτομα, τη ΛΟΑΤΚ ιστορία, γεγονότα ή σχετικά ζητήματα;

ε. Σχολικές επιδόσεις

Παρά το εν γένει αρνητικό σχολικό κλίμα που επικρατεί στο σχολείο, οι ΛΟΑΤΚ μαθητές και μαθήτριες φαίνεται να είναι πολύ καλά ενταγμένοι και ενταγμένες στο σχολικό σύστημα και ανταπεξέρχονται πλήρως στις ακαδημαϊκές τους υποχρεώσεις. Αυτό γίνεται εμφανές από τις υψηλές σχολικές τους επιδόσεις, με το 29,9% να έχει μέσο όρο βαθμολογίας από 18 έως 20 και το 39,8% από 16 έως 18 (N=284) (Σχήμα 12). Επιπλέον, οι ακαδημαϊκές τους φιλοδοξίες εκτείνονται σε ανώτατα ακαδημαϊκά πτυχία και δεν περιορίζονται μόνο στην ολοκλήρωση του Λυκείου (N=283) (Σχήμα 13).

Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι η καλή σχολική ένταξη δε σημαίνει ότι τα παιδιά αυτά είναι άτρωτα, αλλά μάλλον ότι εσωτερικεύουν παρά εξωτερικεύουν τις συνέπειες της αντιξοότητας.

Κατά τη διάρκεια του τρέχοντος σχολικού έτους (2016-2017), ποιος ήταν ο μέσος όρος σου στο σχολείο;

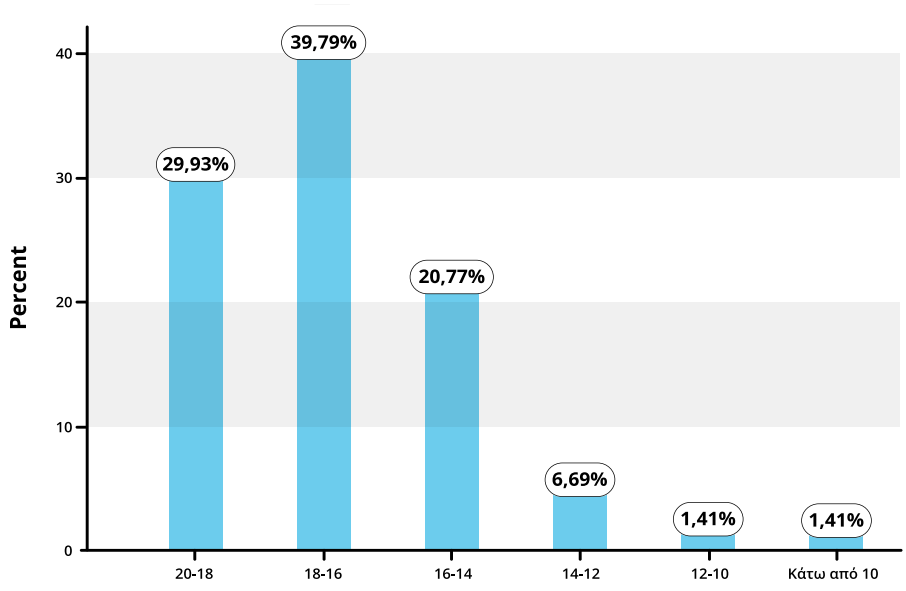

Σχήμα 12: Κατά τη διάρκεια του τρέχοντος σχολικού έτους (2016-2017), ποιος ήταν ο μέσος όρος σου στο σχολείο;

> *...το σχολείο είναι ένα βασανιστήριο και κάνω υπομονή να τελειώσει.*

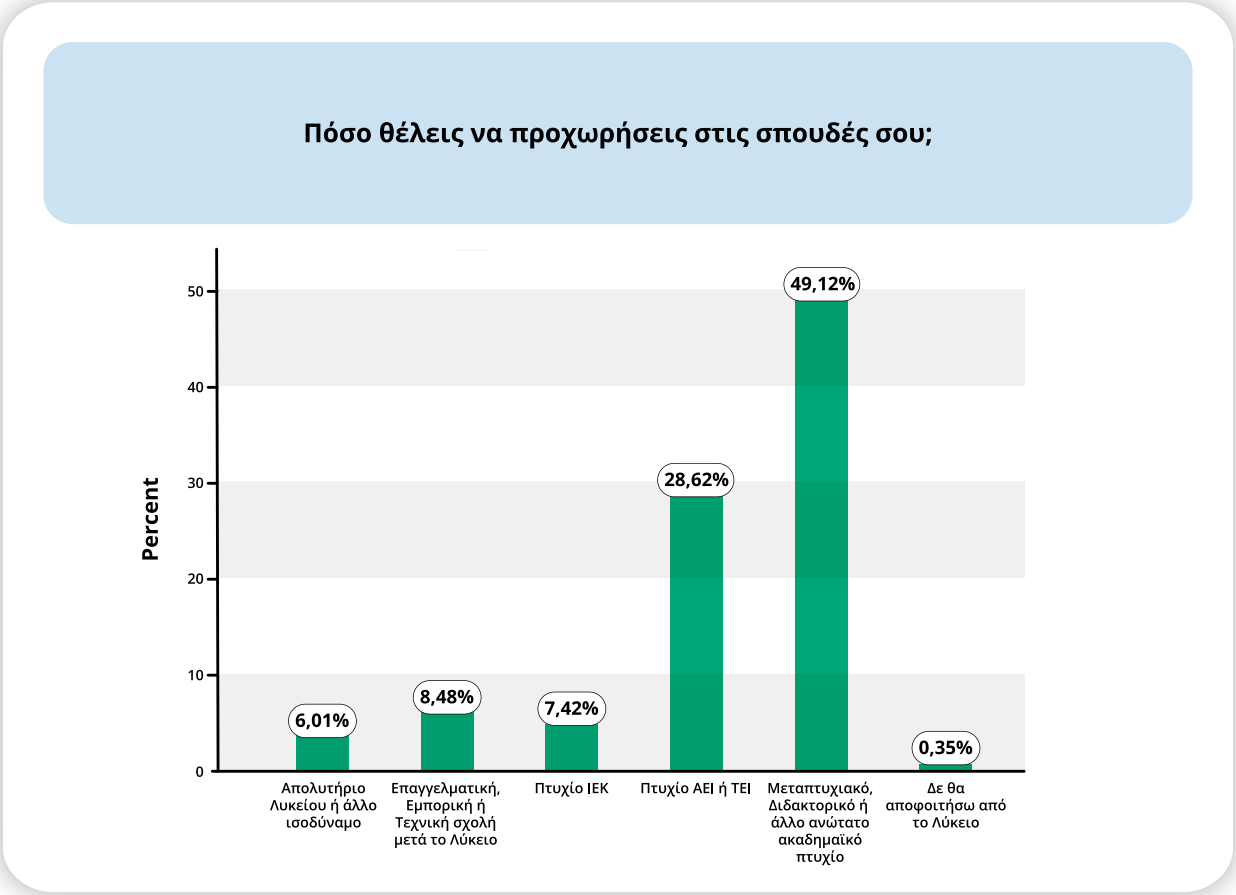

Σχήμα 13: Πόσο θέλεις να προχωρήσεις στις σπουδές σου;

Το παρόν εύρημα χρήζει περαιτέρω διερεύνησης καθώς επιδέχεται πολλαπλών εξηγήσεων με βάση την ελληνική κουλτούρα. Η οικογενειακή πίεση που ασκείται στα παιδιά για εξαιρετικές σχολικές επιδόσεις και η ισχύς του θεσμού της οικογένειας παραδοσιακά στο ελληνικό αξιακό σύστημα μπορεί να δημιουργούν το συγκεκριμένο αποτέλεσμα. Επιπλέον, η ακαδημαϊκή επιτυχία μπορεί να λειτουργεί ως "σωσίβια λέμβος" για τα ΛΟΑΤΚ παιδιά. Αφ'ενός, η μελέτη μπορεί να αποσπά την προσοχή τους από καθημερινούς στρεσσογόνους παράγοντες τόσο εντός όσο και εκτός του σχολικού πλαισίου και, αφ'ετέρου, μπορεί να τους κερδίζει την εύνοια των γονέων, των καθηγητών ή ακόμα και των συμμαθητών τους, βελτιώνοντας έτσι σημαντικά τις συνθήκες της καθημερινότητάς τους. Μια άλλη εξήγηση θα μπορούσε να υποδεικνύει ότι η αριστεία αποσπά την προσοχή του περίγυρού τους από τη ΛΟΑΤΚ ταυτότητά τους δίνοντάς τους έτσι προσωπικό χώρο. Οι καλές ακαδημαϊκές επιδόσεις των ΛΟΑΤΚ μαθητών και μαθητριών μπορεί να αποτελεί απόδειξη επιτυχημένης καθιέρωσης μηχανισμών άμυνας απέναντι στις εξωτερικές απειλές.

> *[Έχω σκεφτεί να σταματήσω το σχολείο] γιατί πιστεύω πως σαν τρανς άτομο δεν θα έχω επαγγελματικό μέλλον ακόμα κι αν σπουδάσω.*

στ. Συμμετοχή στη Σχολική Κοινότητα

Η μέτρηση του αισθήματος των παιδιών ότι ανήκουν στη σχολική κοινότητα έγινε με τη χρήση κατάλληλου ερωτηματολογίου που μεταφράστηκε και προσαρμόστηκε από τα αγγλικά στα ελληνικά[10]. Οι απαντήσεις κυμαίνονταν από 1 (Συμφωνώ Απολύτως) έως 4 (Διαφωνώ Απολύτως), με το 4 να υποδεικνύει χαμηλή αίσθηση ανήκειν, ενώ το 1 υψηλή. Ο συνολικός μέσος όρος των απαντήσεων που έδωσαν οι συμμετέχοντες (N=186) ήταν 2,52, δηλαδή ακριβώς στη μέση της κλίμακας. Αυτό δείχνει ότι οι ΛΟΑΤΚ μαθητές και μαθήτριες δε νιώθουν ούτε ότι δεν ανήκουν καθόλου στη σχολική κοινότητα, αλλά ούτε ότι ανήκουν απόλυτα. Είναι σημαντικό ωστόσο να αναφερθεί ότι, ενώ ο συνολικός μέσος όρος είναι στη μέση, σε ερωτήσεις όπως "Νιώθω ξένος/η/ο" ή "Νιώθω μόνος/η/ο" τα παιδιά απαντούν θετικά. Ενώ υπάρχουν ποικίλοι τρόποι να εξηγηθούν και να ερμηνευθούν τα παραπάνω αποτελέσματα, κρίνουμε σημαντικό να αναφερθούν, γιατί ο στόχος του σχολείου πρέπει να είναι οι μαθητές και οι μαθήτριες να νιώθουν ότι ανήκουν απολύτως και ότι είναι ενεργά και σημαντικά μέλη της σχολικής κοινότητας.

Επιπλέον, ένα σημαντικό εύρημα υποδεικνύει ότι οι ΛΟΑΤΚ μαθητές και μαθήτριες νιώθουν λίγο ή καθόλου άνετα να μιλήσουν για ΛΟΑΤΚ ζητήματα στο σχολείο. Συγκεκριμένα, σε ποσοστό 57,7% τα παιδιά (N=255) νιώθουν ότι μπορούν δύσκολα ή μάλλον δύσκολα να μιλήσουν για τέτοια ζητήματα στην τάξη (Σχήμα 14.1). Το ποσοστό αυτό αυξάνεται όσον αφορά στους καθηγητές και τις καθηγήτριες, στους οποίους τα ΛΟΑΤΚ άτομα (N=253) νιώθουν λίγο ή καθόλου άνετα να μιλήσουν (71,9%) (Σχήμα 14.2), ενώ εκτοξεύεται για το/τη διευθυντή/διευθύντρια του σχολείου: μόνο το 16,9% των παιδιών (N=248) νιώθουν αρκετά ή πολύ άνετα να μιλήσουν στη διεύθυνση του σχολείου τους, (Σχήμα 14.3) ποσοστό που είναι ιδιαίτερα ανησυχητικό δεδομένου ότι ο ρόλος των διευθυντών/ντριων στα ελληνικά σχολεία είναι πολύ σημαντικός.

[10] Cronbach's a= .936

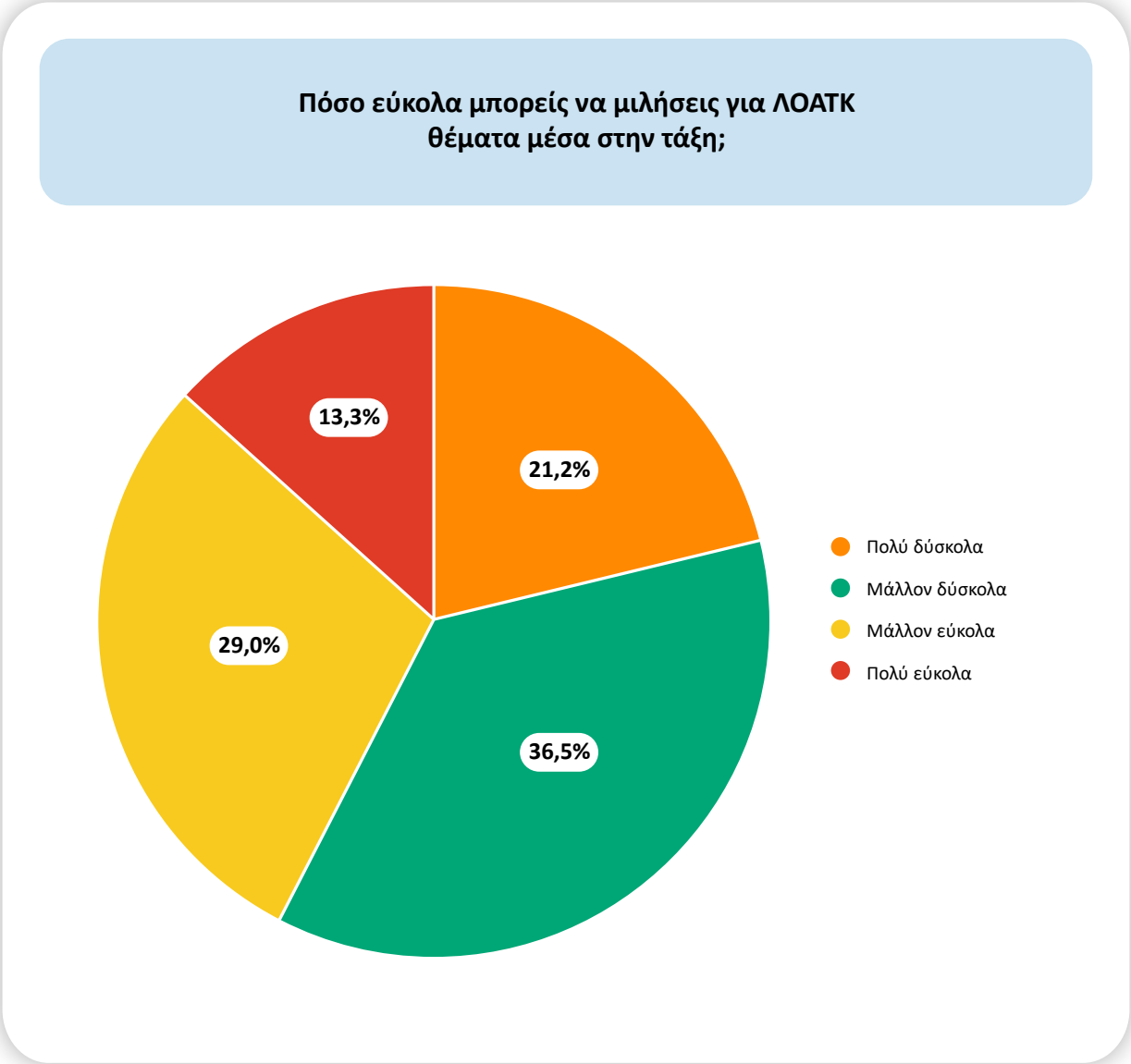

Σχήμα 14.1: Πόσο εύκολα μπορείς να μιλήσεις για ΛΟΑΤΚ θέματα μέσα στην τάξη;

Γενικά, πόσο άνετα νιώθεις να μιλάς στους καθηγητές και τις καθηγήτριές σου στο σχολείο σχετικά με ΛΟΑΤΚ ζητήματα;

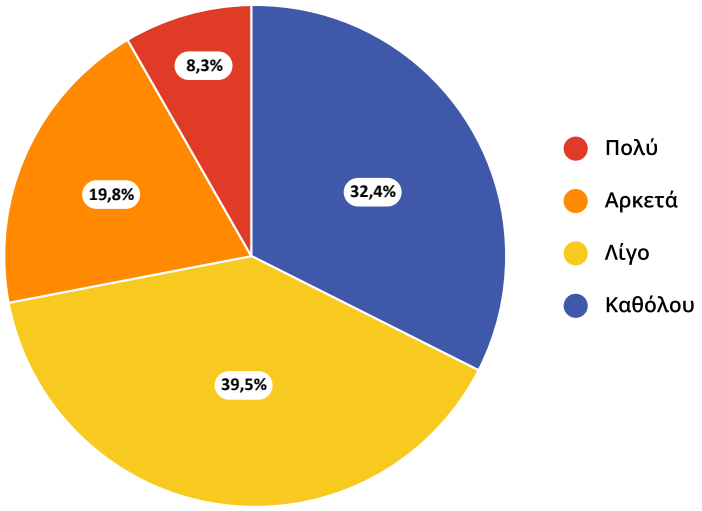

Σχήμα 14.2: Γενικά, πόσο άνετα νιώθεις να μιλάς στους καθηγητές και τις καθηγήτριές σου στο σχολείο σχετικά με ΛΟΑΤΚ ζητήματα;

Γενικά, πόσο άνετα νιώθεις να μιλάς στο διευθυντή/διευθύντρια στο σχολείο σχετικά με ΛΟΑΤΚ ζητήματα;

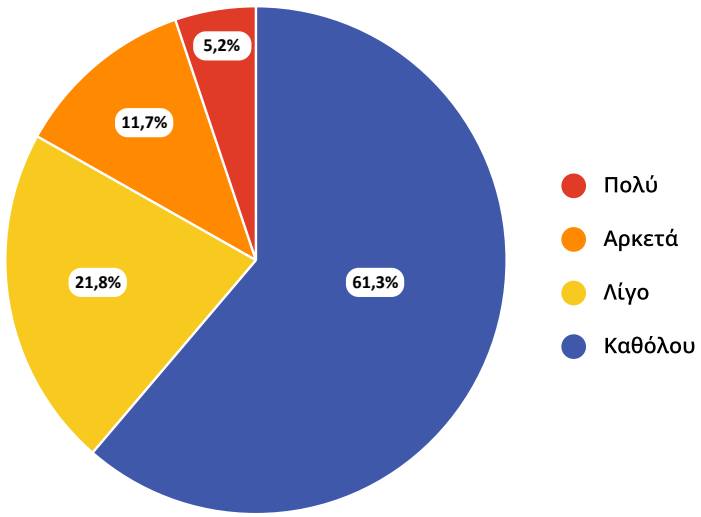

Σχήμα 14.3: Γενικά, πόσο άνετα νιώθεις να μιλάς στο διευθυντή/διευθύντρια στο σχολείο σχετικά με ΛΟΑΤΚ ζητήματα;

ΕΡΕΥΝΑ ΓΙΑ ΤΟ ΣΧΟΛΙΚΟ ΚΛΙΜΑ

6

Προτάσεις

Προτάσεις

> *Μακάρι να μπορούσαμε όλοι να πούμε αυτό που είμαστε χωρίς να φοβόμαστε.*

Η εκπαίδευση δεν είναι προνόμιο· είναι δικαίωμα[11] και κατοχυρώνεται στο ελληνικό Σύνταγμα. Το δικαίωμα στην εκπαίδευση αναφέρεται σε διεθνείς συμβάσεις που έχει επικυρώσει η Ελλάδα, όπως το Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Μορφωτικά Δικαιώματα[12], καθώς και η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού[13]. Για τη διασφάλισή της δεν αρκεί μόνο η παροχή της, αλλά και η βελτιστοποίηση των συνθηκών υπό τις οποίες πραγματοποιείται. Σύμφωνα με την Αρχή 16 της Yogyakarta,

"Τα κράτη οφείλουν να εξασφαλίζουν τη συμπερίληψη ολοκληρωμένου, θετικού και επιστημονικά τεκμηριωμένου υλικού σχετικά με τη σεξουαλική, βιολογική, σωματική και ψυχολογική διαφορετικότητα και τα ανθρώπινα δικαιώματα των ατόμων με ποικίλους σεξουαλικούς προσανατολισμούς, ταυτότητες φύλου, εκφράσεις φύλου και χαρακτηριστικά φύλου, σε αναλυτικά προγράμματα σπουδών, λαμβάνοντας υπόψη τις αναπτυξιακές ικανότητες του παιδιού." [14]

Επιπλέον, το δικαίωμα στην εκπαίδευση αναφέρεται σε Συστάσεις της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης προς τα κράτη-Μέλη, για παράδειγμα:

-Η σύσταση CM/Rec(2010)5 για την καταπολέμιση των διακρίσεων βάσει σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου.
-Η σύσταση CM/Rec(2016)7 για την πρόσβαση των νέων στα δικαιώματά τους.

Με βάση όλα τα παραπάνω, καθώς επίσης και τα αποτελέσματα της έρευνας, αλλά και τις ζυμώσεις που προέκυψαν από τη συνεργασία μας με οργανώσεις της Κοινωνίας των Πολιτών[15], ακολουθούν οι προτάσεις της Colour Youth, για τη βελτίωση του σχολικού κλίματος για την LGBTQI+ νεολαία στα ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα.

[11] http://www.right-to-education.org/

[12] https://www.unric.org/el/index.php?option=com_content&view=article&id=26231

[13] https://www.unicef.org/crc/

[14] http://www.yogyakartaprinciples.org/wp-content/uploads/2017/11/A5_yogyakartaWEB-2.pdf

[15] *Σχέσεις και Φύλο: Θέσεις των ΛΟΑΤΚΙ οργανώσεων για την Εκπαίδευση* (2017), http://www.rainbowschool.gr/wp-content/uploads/2017/09/protypour2017.pdf

1. Εκπαίδευση Εκπαιδευτικών

Όπως είναι εμφανές, οι ενέργειες διαρκούς εκπαίδευσης και ευαισθητοποίησης των εκπαιδευτικών όλων των βαθμίδων για θέματα σεξουαλικού προσανατολισμού, ταυτότητας και έκφρασης φύλου με έμφαση στα δικαιώματα και τις ανάγκες της LGBTQI+ μαθητικής κοινότητας είναι επιτακτικές. Ιδιαίτερη έμφαση θα πρέπει να δοθεί στην καταπολέμηση των στερεοτυπικών αντιλήψεων και των κοινωνικών νορμών που σχετίζονται με το φύλο, καθώς επίσης και των προσδοκιών έμφυλης συμπεριφοράς που καλούνται να επιβεβαιώσουν οι μαθητές και οι μαθήτριες. Όπως δείχνουν τα αποτελέσματα της έρευνας, τα φαινόμενα αυτά είναι συχνά και έντονα, με αποτέλεσμα τα παιδιά να νιώθουν ότι βρίσκονται υπό διαρκή "αστυνόμευση".

Κρίνεται, λοιπόν, απαραίτητη την έκδοση οδηγού προς Εκπαιδευτικούς για μια Συμπεριληπτική Εκπαίδευση σε ζητήματα σεξουαλικού προσανατολισμού, ταυτότητας φύλου και χαρακτηριστικών φύλου. Παράλληλα, και με σκοπό την εξοικείωση του εκπαιδευτικού προσωπικού με τον παραπάνω οδηγό, προτείνεται η διεξαγωγή πιλοτικών δράσεων επιμόρφωσης, βιωματικού και διαδραστικού χαρακτήρα για εκπαιδευτικούς όπως για παράδειγμα η διοργάνωση επιμορφωτικών ημερίδων ή/και βιωματικών εργαστηρίων σε συνεργασία με φορείς της κοινωνίας των πολιτών ή/και υπό την αιγίδα του Υπουργείου ή/και εκπαιδευτικών συλλόγων ή/και συλλόγων γονέων και κηδεμόνων. Για το σκοπό αυτό μπορούν να αξιοποιούνται οι ήδη υπάρχουσες δομές του Υπουργείου, όπως τα γραφεία Αγωγής Υγείας.

Μακροπρόθεσμα, για να είναι πιο αποτελεσματική η εκπαίδευση αυτή, θα πρέπει να ξεκινάει ήδη από τα παιδαγωγικά μαθήματα των σχολών τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στις οποίες συμπεριλαμβάνονται.

2. Σεξουαλική Αγωγή

Να γίνει εισαγωγή του σχολικού μαθήματος της Σεξουαλικής Αγωγής, το οποίο πρέπει να ξεκινά σταδιακά από την αρχή της σχολικής πορείας των παιδιών, σύμφωνα με Ευρωπαϊκές[16] και με διεθνείς κατευθυντήριες γραμμές[17,18,19] αλλά και με προτάσεις ελληνικών φορέων και δικτύων

> *...ενώ [η θεματική] εβδομάδα θα μπορούσε να επωφελήσει τα παιδιά και να μάθουν για όλα αυτά τα πράγματα που θεωρούνται «ταμπού» στην κοινωνία μας, δεν γίνεται να πηγαίνει ο κάθε καθηγητής και να λέει το μακρύ του και το κοντό του.*

[16] https://www.synigoros.gr/resources/docs/20171031-dt-kdp-enya-recommendations-2017.pdf

[17] Health and Physical Education Curriculum, Ontario Ministry of Education, 2016

[18] Victorian Curriculum F–10, Victorian Curriculum and Assessment Authority, 2015

[19] International Technical Guidance on Sexuality Education. An evidence-informed approach for schools, teachers and health educators. UNESCO in collaboration with UNAIDS, UNFPA, Unicef and WHO, 2009

όπως το Δίκτυο Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας. Η σεξουαλική αγωγή σαν μάθημα θα πρέπει να παρέχει στους μαθητές/στις μαθήτριες πληροφορίες σχετικά με ασφαλείς σεξουαλικές πρακτικές, προστασία από σεξουαλικώς μεταδιδόμενα νοσήματα, συναίνεση, σωματική υγιεινή, εικόνα σώματος, σχέσεις, κλπ. Ανάμεσα σε αυτά, είναι απαραίτητο να αναφέρεται σε διαφορετικές σεξουαλικότητες και ταυτότητες φύλου, με ορθή και αμερόληπτη γλώσσα, και να λαμβάνει υπόψη τις ανάγκες και την υγεία- σωματική και ψυχική- όλης της μαθητικής κοινότητας.

3. Σχολικά Εγχειρίδια

Όσον αφορά τα σχολικά εγχειρίδια είναι σημαντικό να δημιουργηθεί μια σχετική αναλυτική πολιτική/γραμμή που δεν θα επιτρέπει την προαγωγή στερεοτύπων και φοβικών αντιλήψεων σεξιστικού, ομοφοβικού, αμφιφοβικού και τρανσφοβικού χαρακτήρα στο περιεχόμενό τους. Επίσης, δε θα προάγουν/αναπαράγουν τις κοινωνικές νόρμες και τα στερεότυπα που σχετίζονται με το φύλο.

Επιπλέον, είναι απαραίτητο να υπάρχει θετική αναφορά σε LGBTQI+ ανθρώπους μέσα στα σχολικά εγχειρίδια, παρέχοντας στις μαθήτριες και στους μαθητές τη δυνατότητα να αναγνωρίσουν και να ταυτιστούν με θετικά πρότυπα στο σχολικό περιβάλλον. Παράδειγμα τέτοιας θετικής αναφοράς θα μπορούσε να είναι η συμπερίληψη γεγονότων της ιστορίας του LGBTQI+ κινήματος που συνέπεσε με σημαντικά κοινωνικά κινήματα του 21ου αιώνα (πχ. σεξουαλικής απελευθέρωσης, φεμινισμού, κλπ). Εκτός αυτών των αναφορών σε σχετικά μαθήματα ιστορίας και κοινωνικών επιστημών, σημαντική είναι επίσης η αναφορά σε εναλλακτικά πρότυπα οικογενειών στα ευρύτερα πλαίσια της εξέλιξη της οικογένειας ως κοινωνικού θεσμού στην Ελληνική κοινωνία.

> *...ως νέοι, η ενημέρωση που έχουμε για την ασφαλή σεξουαλική επαφή είτε είναι ανύπαρκτη είτε εστιάζει αποκλειστικά και μόνο στα ετερόφυλα ζευγάρια, αφήνοντας παιδιά σαν εμένα να μην γνωρίζουμε τρόπους πρόληψης [από] STD, εκθέτοντας μας σε αυτούς τους κινδύνους λόγω προκαταλήψεων και θεμάτων «taboo» για το ελληνικό σχολείο.*

Δεδομένης της έλλειψης βιβλιοθηκών σε πολλά σχολεία της χώρας, όπως φαίνεται από τις απαντήσεις των παιδιών που συμμετείχαν στην έρευνά μας, είναι απαραίτητη η διασφάλιση της πρόσβασης σε πληροφοριακό υλικό για το φύλο και τη σεξουαλικότητα. Απαραίτητη είναι όμως και η εισαγωγή σχετικών βιβλίων στις σχολικές βιβλιοθήκες που υπάρχουν ήδη.

4. Τρανς και Ίντερσεξ ζητήματα στο σχολείο

Όπως επισημαίνουν τόσο οι ΛΟΑΤΚΙ οργανώσεις της Κοινωνίας των Πολιτών[15,20] όσο και ο Συνήγορος του Πολίτη[8,21], είναι αναγκαίο να δημιουργηθεί το πλαίσιο ώστε τα τρανς και ίντερσεξ άτομα που φοιτούν στο σχολείο να έχουν τη δυνατότητα να χρησιμοποιούν το όνομα, το γένος και το ρουχισμό που επιθυμούν, ακόμα και όταν αυτά δεν βρίσκονται σε συμφωνία με τα στοιχεία που αναγράφονται στα επίσημα έγγραφα τους. Επιπλέον, να υπάρχει η δυνατότητα να χρησιμοποιούν τις τουαλέτες και τα αποδυτήρια που επιθυμούν, καθώς επίσης και να συμμετέχουν σε αθλητικές δραστηριότητες, προγράμματα ή σχολικές εκδηλώσεις με βάση τον αυτοπροσδιορισμό τους.

Όλα τα παραπάνω πρέπει να συνοδεύονται από την επαρκή και άρτια ενημέρωση του προσωπικού των σχολείων για τα νομικά δικαιώματα που αναγνωρίζει η ελληνική έννομη τάξη για τα τρανς παιδιά, συμπεριλαμβανομένης της δυνατότητας νομικής διόρθωσης του καταχωρημένου φύλου τους (Ν.4491/2017) μετά την ηλικία των 15 ετών, υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις.

5. Αντιμετώπιση Σχολικού Εκφοβισμού και Ενδοσχολικής Βίας

Ενώ έχουν δημιουργηθεί στο παρελθόν θεσμοί όπως το «Παρατηρητήριο Πρόληψης για τη Σχολική Βία και τον Εκφοβισμό», δεν έχει δοθεί ιδιαίτερη βάση σε περιπτώσεις βίας που οφείλονται στο σεξουαλικό προσανατολισμό και την ταυτότητα φύλου. Προτείνουμε να δοθεί μεγαλύτερη έμφαση σε ζητήματα που αφορούν LGBTQI+ άτομα και να γίνονται παρεμβάσεις και στοχευμένες δράσεις από το Υπουργείο Παιδείας για την καταπολέμηση της ομοφοβίας, αμφιφοβίας και τρανσφοβίας με την έμπρακτη συμμετοχή των εκπαιδευτικών, των μαθητών και των συλλόγων γονέων και κηδεμόνων. Ένα παράδειγμα από τη διεθνή εμπειρία είναι η δημιουργία πλαισίου ώστε να αναπτυχθούν ομάδες LGBTQI+ και μη μαθητών και μαθητριών που επιβλέπονται από ένα καθηγητή ή καθηγήτρια (GSAs- Gay-Straight Alliances)[22]. Στόχοι αυτών των ομάδων είναι η δημιουργία ασφαλούς περιβάλλοντος, η κοινωνικοποίηση και η υποστήριξη των ατόμων που συμμετέχουν όπως επίσης και η υλοποίηση δράσεων ευαισθητοποίησης του σχολείου. Πολύ σημαντικό είναι ότι με αυτόν

> *Ο σύλλογος γονέων και κηδεμόνων [του σχολείου μου] αρνήθηκε να αναφερθεί η ομοφυλοφιλία, η διεμφυλικότητα, η ταυτότητα φύλου και ο σεξισμός στην θεματική εβδομάδα.*

[20] Γαλανού, Μ. (2014), *Ταυτότητα και έκφραση φύλου: ορολογία, διακρίσεις, στερεότυπα και μύθοι*, Σωματείο Υποστήριξης Διεμφυλικών: Αθήνα https://transgendersupportassociation.files.wordpress.com/2014/11/001-106-tautotita-kai-ekfrasi-filou.pdf

[21] Οδηγός Ίσης Μεταχείρισης, Εγχειρίδιο για δημόσιους υπαλλήλους, *Ο σεβασμός κάνει τη διαφορά*

[22] https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2863040/ , https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/28580677, Kosciw, J. G., Greytak, E. A., Giga, N. M., Villenas, C. & Danischewski, D. J. (2016). The 2015 National School Climate Survey: The experiences of lesbian, gay, bisexual, transgender, and queer youth in our nation's schools. New York: GLSEN.

τον τρόπο ενδυναμώνονται οι μαθητές και οι μαθήτριες ώστε να συνηγορούν για θέματα ανισοτήτων στο σχολείο.

Σύμφωνα με την έκθεση 2017 του Δικτύου Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας, προτείνεται επιπρόσθετα "η εκπόνηση οδηγού για την σχολική κοινότητα σχετικά με την κατανόηση και τη διαχείριση περιστατικών βίας με ρατσιστικό, ομοφοβικό και τρανσφοβικό κίνητρο και διασύνδεση με έμπειρους φορείς της κοινωνίας των πολιτών, οι οποίοι υλοποιούν ειδικά προγράμματα" [23]. Τέλος, είναι σημαντικό να δημιουργηθούν εργαλεία αξιολόγησης του τρόπου με τον οποίο αντιμετωπίζονται τα περιστατικά.

6. Δημιουργία και ένταξη Δομών Υποστήριξης και Συμβουλευτικής στα σχολεία

Για να αντιμετωπιστούν τα φαινόμενα ομοφοβίας, τρανσφοβίας και αμφιφοβίας στο σχολείο, χρήσιμη είναι η εμπλοκή ειδικών ψυχικής υγείας στο σχολικό χώρο. Οι ειδικοί θα λειτουργούν υποστηρικτικά τόσο για τους μαθητές/μαθήτριες και τους καθηγητές/τριες, όσο και για την επίλυση συγκρούσεων εντός του σχολικού περιβάλλοντος. Η ανάγκη δημιουργίας τέτοιων δομών και ένταξής τους σε κάθε σχολική μονάδα είναι επιτακτική για τη βελτίωση των συνθηκών για τα LGBTQI+ άτομα και της ποιότητας του σχολικού κλίματος εν γένει.

> *"12 χρόνια στα ελληνικά σχολεία ισοδυναμούν με 12 χρόνια ψυχολογικού πολέμου*

7. Υποστήριξη και συνεργασία με την Κοινωνία των Πολιτών

Ο πυρήνας των σχολείων είναι οι μαθητές και οι μαθήτριές τους, και θα πρέπει γι' αυτό οι ανάγκες τους να τίθενται πάντα σε προτεραιότητα. Η συνεργασία μεταξύ του Υπουργείου Παιδείας και της Κοινωνίας των Πολιτών, εξασφαλίζει πως η εκπαίδευση συμπεριλαμβάνει τις πιο πρόσφατες κατευθυντήριες γραμμές σχετικά με την συμπερίληψη των LGBTQI+ θεμάτων. Οι LGBTQI+ οργανώσεις μπορούν να προσφέρουν την απαραίτητη τεχνογνωσία όσον αφορά τις προτάσεις που προαναφέρθηκαν για να δημιουργηθούν και να εφαρμοστούν οι καλύτερες δυνατές πρακτικές στα σχολεία.
Τα προγράμματα της Κοινωνίας των Πολιτών, όπως η γραμμή ψυχολογικής στήριξης **11528 - Δίπλα σου**, οι υπηρεσίες καταγραφής περιστατικών ομοφοβικής, τρανσφοβικής βίας και διακρίσεων, **Πες το σ' Εμάς** και το πρόγραμμα υποστήριξης τρανς νέων, **Transcending Youth**, μπορούν να λειτουργήσουν επικουρικά για την αντιμετώπιση κρίσεων και την υποστήριξη των μαθητών και μαθητριών σε συγκεκριμένες περιπτώσεις και για εξειδικευμένες ανάγκες.

[23] http://www.rvrn.org/2018/03/%CE%B4%CE%B5%CE%BB%CF%84%CE%B9%CE%BF-%CF%84%CF%85%CF%80%CE%BF%CF%85/

8. Συστηματοποίηση Έρευνας Σχολικού Κλίματος

Το Υπουργείο Παιδείας οφείλει να μεριμνήσει ώστε να μελετάται σε σταθερή βάση η ποιότητα του σχολικού κλίματος με στόχο να παρέχει αξιόπιστα και επαρκή στοιχεία, προσβάσιμα στο ευρύ κοινό. Στις μελέτες που πραγματοποιούνται θα πρέπει να συμπεριληφθούν τα φαινόμενα διακρίσεων βάσει του σεξουαλικού προσανατολισμού, της ταυτότητας και έκφρασης φύλου, και των χαρακτηριστικών φύλου, που όπως φαίνεται από την παρούσα μελέτη είναι πολύ συχνά.

9. Διεθνείς δεσμεύσεις

Όπως δείχνει η έκθεση σχετικά με την κατάσταση των ευρωπαϊκών εκπαιδευτικών συστημάτων[24] που δημοσίευσε η International Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender, Queer & Intersex Youth and Student Organisation (IGLYO) στις αρχές του 2018, η Ελλάδα έχει πολλά βήματα να κάνει για να εξασφαλίσει ένα ισότιμο και ασφαλές σχολικό περιβάλλον. Οφείλει να τηρήσει τις διεθνείς δεσμεύσεις της, όπως το Call for Action by Ministers – Inclusive and equitable education for all learners in an environment free from discrimination and violence[25] της UNESCO, το οποίο έχει συνυπογράψει.

10. Δημιουργία Γραφείου Φύλου και Σεξουαλικότητας και έκδοση Εγκυκλίου

Προτείνεται η σύσταση γραφείου Φύλου και Σεξουαλικότητας εντός των οργάνων του Υπουργείου Παιδείας (όπως το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής), που θα δημιουργεί τις διαδικασίες για την υλοποίηση των παραπάνω και θα εποπτεύει την εφαρμογή τους.

Βραχυπρόθεσμα, και για τη διαχείριση καθημερινών ζητημάτων σεξουαλικού προσανατολισμού, ταυτότητας, έκφρασης και χαρακτηριστικών φύλου στο σχολικό περιβάλλον, είναι σημαντική η έκδοση εξειδικευμένης εγκυκλίου από το Υπουργείο προς τις σχολικές μονάδες ώστε να είναι ξεκάθαρο το πλαίσιο δικαιωμάτων των LGBTQI+ μαθητών και μαθητριών που έως τώρα παραμένει ασαφές.

[24] http://www.iglyo.com/wp-content/uploads/2018/01/LGBTQI-Inclusive-Education-Report-Preview.pdf

[25] https://en.unesco.org/sites/default/files/call_for_action_2016_08_05-en.pdf

7

Περιορισμοί

Περιορισμοί

Η προσέγγιση του δείγματος έγινε κυρίως με τη χρήση διαδικτυακών μέσων και κοινωνικών δικτύων και η συμπλήρωση του ερωτηματολογίου ήταν επίσης διαδικτυακή. Μαθητές και μαθήτριες με περιορισμένη πρόσβαση στο διαδίκτυο είναι πιθανόν να αποκλείστηκαν από την έρευνα. Δεδομένου ότι αυτή η παράμετρος δεν ήταν στον έλεγχο της επιστημονικής ομάδας, έγινε προσπάθεια τουλάχιστον να περιοριστεί ο αποκλεισμός από την ενημέρωση για την έρευνα. Η διανομή φυλλαδίων στις παρελάσεις υπερηφάνειας (Pride Parades) της Αθήνας, της Θεσσαλονίκης, της Πάτρας και της Κρήτης, καθώς επίσης και η αφισοκόλληση ενημερωτικών φυλλαδίων σε σχολεία που φοιτούν ή φοιτούσαν μέλη της οργάνωσης και φιλικά προσκείμενα άτομα χρησιμοποιήθηκαν ως διαφημιστικά εργαλεία για αυτό το σκοπό. Επιπλέον, με την προώθηση της έρευνας μέσω μη αμιγώς LGBTQI+ μέσων και φορέων - όπως ελληνόφωνων youtubers που αναφέρθηκαν παραπάνω - επιχειρήθηκε να περιοριστεί ο αποκλεισμός των ατόμων που δεν είναι ανοιχτά LGBTQI+.

Το εργαλείο της έρευνας υπέστη μια εντατική διαδικασία μετάφρασης και προσαρμογής στην ελληνική γλώσσα, αλλά και στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, δεδομένου ότι το πρωτότυπο περιεχόμενο αφορούσε στο αμερικανικό εκπαιδευτικό σύστημα. Στο ερωτηματολόγιο που χρησιμοποιήθηκε για τη μέτρηση της ποιότητας του σχολικού κλίματος δεν συμπεριλαμβάνονταν ερωτήσεις με σαφείς αναφορές σε χαρακτηριστικά φύλου. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να μην είναι γνωστός ο αριθμός των συμμετεχόντων και συμμετεχουσών που είναι ίντερσεξ. Επιπλέον, δεδομένης της πολυπλοκότητας του θέματος που διερευνήθηκε, όπως επίσης και της πρωτοτυπίας του για τα ελληνικά δεδομένα, το ερωτηματολόγιο ήταν αρκετά εκτεταμένο για να καλύψει όλες τις πτυχές της εμπειρίας των ΛΟΑΤΚ ατόμων στα σχολεία. Όπως φάνηκε, το μέγεθός του είχε ως αποτέλεσμα πολλά άτομα να μην ολοκληρώσουν τη συμπλήρωσή του ή να απαντούν αποσπασματικά τις ερωτήσεις. Για παράδειγμα στην ερώτηση για την ταυτότητα φύλου, η οποία ήταν στο τέλος του ερωτηματολογίου, απάντησαν μόνο 73 από τα συνολικά 1963 άτομα, γεγονός που δε μας επιτρέπει να έχουμε μια αντιπροσωπευτική εικόνα της ταυτότητας φύλου του δείγματός μας, Επιπλέον, ενώ διενεργήθηκαν έλεγχοι αξιοπιστίας των επιμέρους μεταβλητών, το εργαλείο δε σταθμίστηκε στα ελληνικά δεδομένα. Παρ'όλα αυτά, πριν δημοσιοποιηθεί, μοιράστηκε σε μέλη της οργάνωσης που το συμπλήρωσαν και έστειλαν σχόλια και παρατηρήσεις.

Παράρτημα

Παράρτημα

Ορολογίες [26]:

Αμφιφοβία (Biphobia)

Όρος παράλληλος με αυτόν την ομοφοβίας που αναφέρεται στην ψυχολογική και κοινωνική προκατάληψη και στις διακρίσεις κατά των αμφισεξουαλικών προσώπων. Πέρα από αρνητικούς χαρακτηρισμούς, δηλώσεις όπως «Τα bi άτομα είναι αναποφάσιστα» ή «δεν υπάρχουν bi άτομα» επίσης είναι αμφιφοβικές.

Αμφιφυλόφιλος/η - Αμφισεξουαλικός/ή (Bisexual)

Ένα άτομο το οποίο αισθάνεται συναισθηματική ή/και σεξουαλική έλξη προς δύο φύλα ή περισσότερα. Πολύ συχνά, χρησιμοποιείται ως όρος ομπρέλα για να περιγράψει διάφορες μορφές πολυσεξουαλικότητας.

Ασέξουαλ (Asexual)

Αλλιώς και ace. Κάποιος/α που δεν βιώνει (ή βιώνει λίγη) σεξουαλική έλξη προς άλλα άτομα. Η ασεξουαλικότητα συνήθως αντιμετωπίζεται ως φάσμα (asexual/ace spectrum) στο οποίο περιλαμβάνεται το asexuality στο ένα άκρο, το gray-asexuality (ή graysexuality) στο μέσο, και το (allo)sexuality στο άλλο άκρο.

Βιολογικό Φύλο (Sex)

Ορίζεται ως το σύνολο εκείνο των βιολογικών χαρακτηριστικών όπως είναι πρωτογενώς (μεταξύ άλλων) οι γονάδες, τα φυλετικά χρωμοσώματα, οι ορμόνες, τα εσωτερικά και τα εξωτερικά γεννητικά όργανα τα οποία χρησιμοποιούνται για να αναθέσουν σε ένα άτομο το φύλο κατά τη γέννηση από την ιατρική κοινότητα. Το βιολογικό φύλο αναφέρεται και καλύπτει όλη την ποικιλία καταστάσεων, εκ των οποίων συνηθέστερες είναι η θηλυκή (π.χ. κόλπος, κλειτορίδα, ΧΧ χρωμοσώματα, ανάπτυξη στήθους κλπ) και η αρσενική (π.χ. πέος, όρχεις, ΧΥ χρωμοσώματα κλπ), αλλά και όλες τις υπόλοιπες καταστάσεις που αφορούν τα intersex άτομα. Κάποια άτομα αποδομούν την έννοια του βιολογικού φύλου, και κάνουν λόγο μόνο για βιολογικά-ανατομικά χαρακτηριστικά.

Γκέι (Gay)

Ένα άτομο το οποίο αισθάνεται συναισθηματική ή/και σεξουαλική έλξη προς άτομα του ίδιου φύλου. Ο όρος γκέι στην Ελλάδα χρησιμοποιείται κυρίως για άνδρες, αν και υπάρχουν περιπτώσεις όπου και γυναίκες τον χρησιμοποιούν για να περιγράψουν τον σεξουαλικό ή/και τον ρομαντικό τους προσανατολισμό («γκέι γυναίκα», γυναίκες που ελκύονται συναισθηματικά ή/και σεξουαλικά από γυναίκες).

[26] Πηγή: http://www.colouryouth.gr/terms/

Έκφραση Φύλου (Gender Expression)

Η έκφραση φύλου αναφέρεται στους τρόπους με τους οποίους ένα άτομο εκδηλώνει αρρενωπότητα, θηλυκότητα ή άλλες έμφυλες συμπεριφορές και χαρακτηριστικά στο κοινωνικό σύστημα, και συγκεκριμένα το πώς εκφράζει σε τρίτα πρόσωπα το τρόπο με τον οποίο βιώνει την ταυτότητα φύλου του. Έκφραση φύλου αποτελούν χαρακτηριστικά όπως το χτένισμα, το ντύσιμο ή η κινησιολογία ενός ατόμου. Η κοινωνική επιταγή θέλει την έκφραση φύλου να "συνάδει" με την ταυτότητα φύλου, δηλαδή έναν άντρα να έχει αρρενωπή έκφραση φύλου και μια γυναίκα να έχει θηλυκή έκφραση φύλου.

Ετεροφυλόφιλος/η (Straight)

Ένα άτομο το οποίο αισθάνεται ρομαντική ή/και σεξουαλική έλξη προς άτομα του άλλου φύλου. Ο όρος αυτός βασίζεται στην αποδοχή της δυαδικότητας του φύλου, εξού και η χρήση του συνθετικού «έτερο-».

Ίντερσεξ (Intersex)

Τα ίντερσεξ άτομα γεννιούνται με χαρακτηριστικά φύλου (όπως χρωμοσώματα, γεννητικά όργανα ή και ορμονική δομή) που δεν ανήκουν αυστηρά στην αρσενική ή θηλυκή κατηγορία ή ανήκουν και στις δύο κατηγορίες ταυτόχρονα. Ο όρος ίντερσεξ είναι ένας όρος ομπρέλα και αντιπροσωπεύει ένα φάσμα βιολογικών διαφοροποιήσεων σε σχέση με το φύλο. Τα ίντερσεξ άτομα έχουν οποιονδήποτε σεξουαλικό προσανατολισμό, ταυτότητα φύλου και έκφραση φύλου. Ο όρος μεσοφυλικός/η/ο χρησιμοποιείται πολλές φορές λανθασμένα ως συνώνυμο της λέξης ίντερσεξ, παρότι αποτελεί υποκατηγορία του ίντερσεξ φάσματος. Περισσότερες πληροφορίες μπορείτε να βρείτε στον ελληνικό οδηγό της Oii και ILGA Europe[27].

Κοινωνικό Φύλο (Gender)

Είναι το κοινωνικό κατασκεύασμα που απαρτίζεται από ρόλους, συμπεριφορές, νόρμες, δραστηριότητες και χαρακτηριστικά που η εκάστοτε κοινωνία, κουλτούρα ή/και τάξη κάποιας δεδομένης ιστορικής περιόδου αποδίδει ως «τυπικά» της γυναίκας και του άνδρα (έχοντας ως βάση το μοντέλο της δυαδικότητας του φύλου). Το κοινωνικό φύλο είναι ως εκ τούτου άρρηκτα συνδεδεμένο με τις κοινωνικές προσδοκίες που συνδέονται με το αντιληφθέν ως βιολογικό φύλο των ατόμων. Κατ' άλλους, το κοινωνικό φύλο είναι το μόνο φύλο ενός ατόμου.

Λεσβία (Lesbian)

Ένα άτομο το οποίο αυτοπροσδιορίζεται ως γυναίκα (βλέπε ταυτότητα φύλου) και αισθάνεται συναισθηματική, ρομαντική ή/και σεξουαλική έλξη προς άτομα του ίδιου φύλου. Μερικές γυναίκες προτιμούν να αυτοπροσδιορίζονται ως γκέι ή γκέι γυναίκες.

Ομοφοβία (Homophobia)

Η ψυχολογική και κοινωνική προκατάληψη, οι διακρίσεις και ο παράλογος φόβος προς τα άτομα με ομόφυλο σεξουαλικό προσανατολισμό. Βλέπε επίσης: Αμφιφοβία, Τρανσφοβία

[27] Πηγή: OII Europe, ΥΠΕΡΑΣΠΙΖΟΝΤΑΣ ΤΑ ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΩΝ ΙΝΤΕΡΣΕΞ ΑΤΟΜΩΝ - ΠΩΣ ΜΠΟΡΕΙΤΕ ΝΑ ΒΟΗΘΗΣΕΤΕ;, (https://www.oiieurope.org/%CF%85%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%B1%CF%83%CF%80%CE%B9%CE%B6%CE%BF%CE%BD%CF%84%CE%B1%CF%83-%CF%84%CE%B1-%CE%B1%CE%BD%CE%B8%CF%81%CF%89%CF%80%CE%B9%CE%BD%CE%B1-%CE%B4%CE%B9%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CF%89%CE%BC/)

Πανσέξουαλ (Pansexual)

Ένα άτομο το οποίο αισθάνεται συναισθηματική, ρομαντική ή/και σεξουαλική έλξη προς άτομα όλων των πιθανών ταυτοτήτων φύλου και βιολογικών φύλων. Τα άτομα αυτά συχνά δηλώνουν πως το βιολογικό φύλο ή/και η ταυτότητα φύλου ενός ατόμου είναι ασήμαντες παράμετροι στον καθορισμό του αν και κατά πόσο θα βιώσουν έλξη προς το άτομο αυτό. Εναλλακτικά, μπορεί να χρησιμοποιήσουν τον όρο gender blind, δηλαδή ότι είναι «τυφλά» ως προς το θέμα του φύλου.

Σεξισμός (Sexism)

Ο σεξισμός είναι η συστημική διάκριση και καταπίεση που υφίστανται όλα τα άτομα που δεν είναι άνδρες (και κυρίως οι γυναίκες και όσα άτομα διαβάζονται ως γυναίκες) με βάση το φύλο ή το σώμα τους και μόνο. Τον σεξισμό έχει γεννήσει η πατριαρχική δομή της κοινωνίας που βασίζεται στην ανωτερότητα του άνδρα και της αρρενωπότητας. Παράγωγα του σεξισμού αποτελούν η ομοφοβία, η αμφιφοβία και η τρανσφοβία. Ο σεξισμός αποτελεί ένα σύστημα καταπίεσης που είναι ενσωματωμένο στους κυρίαρχους κοινωνικούς, πολιτισμικούς και οικονομικούς θεσμούς και πολλές φορές δεν γίνεται αντιληπτός στις μικρότερες εκφάνσεις του.

Σεξουαλικός Προσανατολισμός (Sexual Orientation)

Ο σεξουαλικός προσανατολισμός αναφέρεται στην ικανότητα κάθε ατόμου να αισθάνεται βαθιά συναισθηματική ή/και σεξουαλική έλξη προς άλλα άτομα όπως και η ικανότητα να διατηρεί προσωπικές και σεξουαλικές σχέσεις με τα άτομα αυτά.

Ταυτότητα Φύλου / Έμφυλη Ταυτότητα (Gender Identity)

Η ταυτότητα φύλου αναφέρεται στον ατομικό και εσωτερικό τρόπο που βιώνεται το κοινωνικό φύλο (gender) από κάθε άτομο και που μπορεί να συμπίπτει ή όχι με το αποδοθέν κατά τη γέννησή του φύλο.

Τρανς (Trans)

Στα ελληνικά ο όρος απαντάται συχνά και ως διεμφυλικός/η/ο. Είναι τα άτομα των οποίων το φύλο δεν συμβαδίζει με το φύλο που τους αποδόθηκε κατά τη γέννηση. Κάποια τρανς άτομα προβαίνουν σε διαδικασίες επαναπροσδιορισμού φύλου, ωστόσο πρέπει να σημειωθεί πως -σε αντίθεση με την κοινή αντίληψη- δεν προτίθενται όλα τα τρανς άτομα να προχωρήσουν σε τέτοιες διαδικασίες και αυτό δεν επηρεάζει το αν είναι τρανς ή όχι. Συχνά, ο όρος τρανς χρησιμοποιείται για να περιγράψει μόνο τους τρανς άντρες και τις τρανς γυναίκες, διαγράφοντας την τρανς ταυτότητα των non-bi-nary ατόμων. Είναι σημαντικό να μη συμβαίνει αυτό και να γίνεται σεβαστό το βίωμα και ο αυτοπροσδιορισμός των άλλων ανθρώπων.

Τρανσφοβία (Transphobia)

Είναι ο παράλογος φόβος και το μίσος για τα τρανς άτομα και όσα άτομα φαίνεται να παραβαίνουν τις παραδοσιακές αντιλήψεις για την ταυτότητα φύλου, το κοινωνικό φύλο ή/και την έκφραση φύλου. Συχνά οι γκέι, οι λεσβίες και οι αμφισεξουαλικοί/ές εμπίπτουν στην δεύτερη κατηγορία με αποτέλεσμα η τρανσφοβία να συνδέεται έντονα με την ομοφοβία.

Χαρακτηριστικά φύλου (Sex characteristics)

Αφορούν τα βιολογικά χαρακτηριστικά των φύλων. Χωρίζονται σε πρωτογενή (χρωμοσώματα, ορμονική δομή, εσωτερικά και εξωτερικά αναπαραγωγικά όργανα) και δευτερογενή (π.χ. τριχοφυΐα, φωνή, σκελετική δομή).

Queer

Ένας πολύπλοκος όρος με πολλαπλές ερμηνείες. Χρησιμοποιούνταν στο παρελθόν ως υποτιμητικός όρος προς τα άτομα με ομόφυλο σεξουαλικό προσανατολισμό, αλλά στη δεκαετία του 1980 υιοθετήθηκε από ακτιβιστές και θεωρητικούς ως θετικός και συγκρουσιακός αυτό-χαρακτηρισμός σε μια προσπάθεια να προκαλέσουν τις κοινωνικές νόρμες σχετικά με την σεξουαλικότητα, τον σεξουαλικό προσανατολισμό, την ταυτότητα φύλου ή/και άλλες μορφές κανονικότητας. Χρησιμοποιείται συχνά από άτομα που δεν αποδέχονται τις παραδοσιακές έννοιες φύλων και σεξουαλικότητας και δεν ταυτίζονται/ καλύπτονται με κάποιο από τους υπόλοιπους όρους του ακρωνυμίου ΛΟΑΤΙ+ αλλά και ως όρος-ομπρέλα για όλα τα LGBTQI+ άτομα. Ως όρος ταυτίζεται και με συγκεκριμένα κομμάτια της Queer Theory (Queer Θεωρίας).

Πίνακας Σχημάτων

Σχήμα 1: Κατανομή ανά σεξουαλικό προσανατολισμό **9**

Σχήμα 2: Ηλικιακή κατανομή **10**

Σχήμα 3.1: Κατανομή ανά μέγεθος οικισμού **11**

Σχήμα 3.2: Κατανομή ανά νομό **12**

Σχήμα 4.1: Πόσο συχνά ακούς την λέξη «γκέι» να χρησιμοποιείται με αρνητικό τρόπο σε εκφράσεις όπως «αυτό είναι πολύ γκέι» ή « είναι τόσο γκέι» στο σχολείο; **16**

Σχήμα 4.2: Πόσο συχνά ακούς φράσεις όπως «τι αδερφίστικα είναι αυτά;» ή άλλες παρόμοιες να χρησιμοποιούνται στο σχολείο; **17**

Σχήμα 4.3: Πόσο συχνά ακούς να χρησιμοποιούνται στο σχολείο με αρνητικό τρόπο λέξεις ό πως “αδερφή”, “πούστης/πουστάρα”κλπ; **18**

Σχήμα 5: Χρήση ομοφοβικών χαρακτηρισμών από καθηγητές του σχολείου **19**

Σχήμα 6.1: Πόσο συχνά έχεις ακούσει σχόλια για μαθητές που δε συμπεριφέρονται με αρκετά “αντρικό” τρόπο; **22**

Σχήμα 6.2: Πόσο συχνά έχεις ακούσει σχόλια για μαθητές που δε συμπεριφέρονται με αρκετά “γυναικείο” τρόπο; **22**

Σχήμα 7: Πόσο συχνά ακούς να χρησιμοποιούνται στο σχολείο τρανσφοβικοί χαρακτηρισμοί; **23**

Σχήμα 8: Πόσο συχνά ακούς σεξιστικά σχόλια στο σχολείο; **25**

Σχήμα 9: Πόσο συχνά ανέφερες σε κάποιον από τους καθηγητές/τριες, το διευθυντή ή διευθύντρια, τον υποδιευθυντή ή την υποδιευθύντρια ότι δέχτηκες βία ή παρενόχληση; **28**

Σχήμα 10: Πόσο αποτελεσματική ήταν η ανταπόκριση του προσωπικού του σχολείου στη λύση του προβλήματος την τελευταία φορά που το ανέφερες; **28**

Σχήμα 11: Πόσα από τα σχολικά σου βιβλία περιλαμβάνουν πληροφορίες για ΛΟΑΤΚ άτομα, τη ΛΟΑΤΚ ιστορία, γεγονότα ή σχετικά ζητήματα; **31**

Σχήμα 12: Κατά τη διάρκεια του τρέχοντος σχολικού έτους (2016-2017), ποιος ήταν ο μέσος όρος σου στο σχολείο; **32**

Σχήμα 13: Πόσο θέλεις να προχωρήσεις στις σπουδές σου; **33**

Σχήμα 14.1: Πόσο εύκολα μπορείς να μιλήσεις για ΛΟΑΤΚ θέματα μέσα στην τάξη; **35**

Σχήμα 14.2: Γενικά, πόσο άνετα νιώθεις να μιλάς στους καθηγητές και τις καθηγήτριές σου στο σχολείο σχετικά με ΛΟΑΤΚ ζητήματα; **36**

Σχήμα 14.3: Γενικά, πόσο άνετα νιώθεις να μιλάς στο διευθυντή/διευθύντρια στο σχολείο σχετικά με ΛΟΑΤΚ ζητήματα; **36**

Επιστημονική Ομάδα

Χρυσούλα Ηλιοπούλου
Ψυχολόγος, Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια Κοινωνικής Εργασίας και
Κλινικής Σεξολογίας στο Widener University, Chester, PA - Υπεύθυνη έργου

Νικόλαος Νικολακάκης
Απόφοιτος τμήματος Πληροφορικής με Εφαρμογές στη Βιοϊατρική, Βιοστατιστικός (MSc)

Φωτεινή Διακουμάκου
Ψυχολόγος, Ειδικός Προαγωγής και Αγωγής Υγείας (MSc)

Κωνσταντίνος Γραμμενίδης
Τελειόφοιτος τμήματος Αρχιτεκτόνων Μηχανικών

Άννα Παπάζογλου
Απόφοιτη τμήματος Διοικητικής Επιστήμης και Τεχνολογίας, φοιτήτρια Κοινωνικής Εργασίας

Λουκάς Βασιλάκης
Φοιτητής τμήματος Στατιστικής

Γεώργιος Κουρόγιωργας
Δικηγόρος Αθηνών (LL.M), Υπεύθυνος Προστασίας Δεδομένων (CIPP/E)